

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

ABONAMENTUL:

În România un an (48 NUMERE) 10 lei
„ „ „ „ „ „ 6 „
În toate țările unui an poștal un an 12 „
„ „ „ „ „ „ 7 „

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

UN NUMAR:

25 Bani

Se găsește cu numărul la principale
librării și la depozitarii de ziare
din țară

DIRECTOR:

C. RADULESCU-MOTRU

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Prețul anunțurilor pe ultima pagină
1/8 pagină: 10 lei.

No. 15 și 16.

DUMINICĂ, 22 și 29 AUGUST 1910

Vol. 8.

SUMARUL

NOUȚĂȚI:

Poetul Alexandru T. Stamatiade.

ȘTIINȚE SOCIALE:

C. C. MOTEANU. *Considerațiuni asupra socialismului de catedră.*

G. ASLAN. *Luxul.*

PSIHOLOGIE:

DR. FLOREA SIMIONESCU. *Despre răutate.*

LITERATURA:

GUY DE MAUPASSANT. *Un fiu.*

J. BARBEY D'AUREVILLE. *Disjuncta membra.*

ȘCOLARE:

DR. AGRICOLA CARDAȘ. *Școlile agricole de iarnă din Germania.*

NOTE ȘI DISCUȚIUNI:

IOAN DRAGU. *Cum se falsifică istoria.*

C. S. BALLAN. *Copiii părăsiți!*

NOUȚĂȚI

POETUL ALEXANDRU TEODOR STAMATIAD

Nu sunt nici cinci ani de când, într'un pension de băieți, am cunoscut pe elevul Stamatiad Alexandru din cl. VIII. Îl văd ca acum... Mândru, o însușire ce-i respira din întreaga-i faptură, din podoaba părului negru, vorbia cu încredere în sine, părea chiar cu prea multă încredere pentru vârsta sa. Mi-a plăcut fiindcă în vorbele lui, în încrederea lui se întrezărea o parte a viitorului...

Seria poezii și nu era în primul an. Avea un caet întreg cu versuri corectate și transcrise. Era, dacă nu mă înșel, adept al lui Macedonski. Cu doi colegi de clasă, de viață și de poezie, tinerii Mihail Cruceanu și Eugeniu Speranția, se duceau adesea seara la Macedonski, unde se făceau lecturi, se îndemneau tinerii să scrie și să scrie mai altfel de cum era moda la noi prin primii ani de după 1900.

Cu vremea tânărul Stamatiad, poetul Stamatiad publică la *Vieața Nouă*—a început cu delicata poezie „Singurătate” cucerește atențiunea publicului și e printre puținii dintre

„cei noi” cari se impun. În urmă a publicat și aiurea și în deosebi în *Convorbiri critice*.

Acum îl vedem publicând primul său volum de poezii: *Din trâmbițe de aur*.

Ascultă cum răsună din Trâmbițe de Aur pământul
[lumea 'ntreagă,

Ascultă cum răsună necontentit Chemarea.

Fecioarele nebune,

Cu obrajii ca de flacări, cu sâni ca de piatră, cu plete
[risipite

Vestesc pe noi oaspeți îi cheamă să privească

Minunea ne'ntrecută minunea fără nume

Din templul adorării.

Ascultă cum răsună necontentit Chemarea.

Poeziile sunt grupate de însuși autorul lor în trei părți: Poeziile care au ca fond iubirea; poezii mai ușoare—o idee, un simbol, un crâmpeiu de cugetare—și poeziile unde predomină fantasia. Să urmărim rând pe rând fiecare categorie. În cele dintâi 16 poezii, iubirea ne apare ca o luptă:

Ai revenit... de-acuma va reîncepe lupta.

Îmi arde corpu'n friguri, mi-e groază și tresar:

Va fi o luptă cruntă pe viață și pe moarte,

Ne'nchipuit de tristă ca drumul spre Calvar!

Va fi o nebunie sălbatică și-amară

Clipita asta scumpă în care-i triumfa:

Tu mare prin credința de-a mă putea învinge

Iar eu lovit de moarte și fără a mai spera.

O, da! Să'ncepem lupta—e lupta cea din urmă—

Mi-e pavază iubirea dar uneori tresar,

Căci lupta va fi cruntă pe viață și pe moarte

Și poate învingătorul va 'nvinge... în zadar.

(Ultima luptă).

Cunoșteam până acum, din poezii anteriori, o iubire înclinătoare spre reverie, mângâietoare sau dureroasă, o cunoșteam ca o tovarășe a visurilor tinerești sau alinătoare a perilor înalbiți, dar n'o văzusem deseori, în așa chip ca să se impue ca o notă caracteristică, n'o văzusem ca o luptă, ca un câmp de bătălie și de dezastru, care deși primejdios e totuși atrăgător... Cunoșteam poezia cu privesc de flori și de verdeață, dar nu văzusem imaginile unui deal prăpăstios, în față cu rocele-i roșii și goale... Cunoșteam sufletul nestăpân pe sine și dus ca fermecat, în lumi necunoscute, de ochii pătrunzători ai unei ființe adorate, dar n'am prea văzut sufletul mândru care să caute a se smulge din subjugare...

Azi s'a sfârșit zadarnic mă voi opri a-ți spune
Tot ce mai am pe suflet—o! sufletul perdut,
M'am cucerit pe mine, m'am smuls dintre furtune,
Să vie cataclisme și nu voiu sta tăcut.

(*Agonie*).

Dar poeziile în care ni se zugrăvește iubirea mai au o față în volumul D-lui Stamatiad. Nu lipsese poeziile în care să ni se înfățișeze partea de reverie a iubirii. Și din punctul acesta de vedere poetul își are partea lui de merit! Poezia lui e familiară, e o confesiune și e interesantă prin pasiune și prin sinceritate.

Plutește pretutindeni o adiere vagă—
O amintire ștearsă din timpii îndepărtați.—
Cu'necetul te'nfășoară o ne'nțeleasă teamă,
Imperdelateți sunt ochii, iar pașii întârziați.

Au fost pe-aici odată, îți mai aduci aminte?
Și râsete și glume ce nu se mai sfârșiau.
Plutiri pe lacu-albastru în nopțile cu lună,
Când fremăta grădina și florile șoptiau.

Și rătăcirii voite pe drumuri părăsite
Și cântece și vorbe rostite tremurând
Cu ochii plini de lacrimi și mâini înfrigurate
Și sărutări de flăcări obrajii m'purpurând.
Dar rând pe rând pe toate le-a coltopit uitarea,
S'au șters ca o părere, azi sufletul mi-e gol,
Tu zilele aceleași... aducerile-aminte
Grăbite se alungă ca pasările în stol.

(*Grădina*).

Dar fie luptă fie nevoie iubirea singură e credința, speranța, e totul în lume:

Grăbește-te și vino.
Învinge-te pe tine, întoarce-te din cale,
Nu mai spera zadarnic și nu mai crede în visuri
Când știi că doar iubirea
E singura putere profundă și supremă
Ce 'ntr'adevăr există,
Iar gloria și lumea sunt amăgiri deșarte,
Înfiripate-n noapte de'nchipuirii nebune.

(*Iubirea noastră moare*).

A doua categorie a poeziilor D-lui Stamatiad coprinde exprimarea într-o formă simplă, severă, concisă, o idee, un simbol, o cugetare: întrebarea „de ce trăiești” și răspunsul „să lupți, să crezi și să iubești”; sau „Credor” al poetului că iubirea mea e îmbătare

De tot ce este voluptate

Sau: Și lumea mea e fantazia,
O lume fără de hotare—
În ea mă simt avut și mare;
Palatul meu e poezia.

Sau simbolizarea unui episod din străduințele celor care voesc să ajungă la limanul idealurilor în poezia intitulată „Urmează-ți dorul, te avântă”:

Pe-o mare întinsă de abise.
Cu aripi negre—abia deschise,
Plutește-o pasăre ostenită
Și țipă jalnic e rănită.

E prea târziu, nici o scăpare
De-acum, de-acum ea nu mai are,
Abia mai bate din aripă
Alene clipă după clipă
Și corul ingerilor cântă:
„Grăbește-ți sborul, te avântă,
Mai e puțin și treci de ape
Și malurile sunt aproape”.

Dar dacă poetul trăiește prea aproape de sbuciumata realitate și luptă cu greutățile vieții și cu puterea iubirii căutând să le înfrângă (în primele poezii), dacă uneori rămâne și el în contemplarea lucrurilor trecute (a doua serie de poezii) sau dacă puțin mai departe de sbuciumata viață își readeșteaptă gândul spre idei delicate, crâmpie de inspirațiune sau simbolizări de stări sufletești (a treia serie de poezii), el își mai găsește încă un nou domeniu unde să se avânte mai departe de tot ceea ce omenesc, de ceea ce e realitate, acolo unde sufletul poate să se înalțe și mai sus, unde sufletul simte nevoia să se înalțe—demențiul fantasiei. Poeziile caracterizate prin această ultimă notă sunt grupate la finele volumului. Ele își fac impresiunea unui salon elegant și bogat, sau dacă s'ar îngădui expresiunea a unui „bazar” prin culoarea, feeria, muzicalitatea lor. Aici se întâlnesc toate însușirile poetului și ca atare aceste poezii formează partea esențială a volumului și nota superioară de originalitate. Inspirațiune pornită din reprezentarea unor momente întunecate, exuberanța unui suflet clocolitor, energia imaginilor și abundența termenilor ce le redau, toate se văd în ultimele șase poezii:

Furtuna tot aleargă, nebună, zvăpătată.
Un cer ca de leșie.
Orașul pare mort,
Îl înfășoară ceața într'un lințol de doliu,
Și turnuri de castele, înalte catedrale
În noapte par fantome.

Pe umeri-mi, sârmanii abia mai port povara
O stâncă colosală—tristețea fără margini.
Și pașii rari mă poartă pe stradele tăcute,
Perdute, nesfârșite.
Iar mințea mi-e pustie de tot ce e noblețe,
Iubire, poezie.

Atunci trecutul plânge, mă chiamă și mă strigă,
Mă smulge, mă răpește,
Se sbate, hohotește,
Cu glasul de fanfară sinistru se ridică:
„Nebune, fără milă de ce m'ai dat uitării,
Întoarce-te, grădină superbă a iubirii,
Tăcutele boschete și florile de aur
Iluzii și credințe—suspînă, se consuma.

Și deodată poetul tresare, pe „aripi de vârtėjuri” îi sosesc discretele șoapte ale iubirii de altă dată, are viziunea clipeilor de fericire alături de iubita lui...

Și pașii rar mă poartă pe stradele tăcute,
Perdute, nesfârșite.
Pe umeri-mi, sârmanii, abia mai port povara
O stâncă colosală
Iubirea fără margini,
Din viața de altă dată, de mult înmormântată.
Iar crivățul sălbatic neconținut tot suflă,
Aleargă, galopează și țipă a disperare.

(*Sinfonie tristă*).

Pentru fiecare fel din poeziile sale, poetul a întrebuițat o formă adecvată, folosindu-se fie de versul clasic, fie de versul liber. Acolo unde sufletul e liniștit și poezia e mai mult o reverie, a întrebuițat versul clasic; acolo unde sufletul e buciumat, clocolitor, caută să izbucnească de voluptate, de putere, era necesar ca și versul în care se prezintă o asemenea stare sufletească să dea imaginea unui vers mai puțin regulat, și de aceea poetul întrebuițează versul liber. Trebuie însă să facem deosebire între versul liber întrebuițat de D. Stamatiad și alți poeți. La unii găsim proza ritmată, confundată cu versul liber, la alții nu găsim altceva decât însuși versul clasic, care se împarte după cugetare, la D. Stamatiad e altceva, e adevăratul vers liber caracterizat prin armonie, repetițiuni, aliterațiuni și rime presărate ici colo, nu la întâmplare cum ar fi niște maci risipiți pe un câmp de verdeață, ci puse acolo unde simțirea poetului îl îndeamnă să le puie.

Așa fiind, atât din punctul de vedere al motivelor de inspirațiune, cât și din punctul de vedere al chipului de realizare poetice a celor simțite, poetul Stamatiad aduce o parte de originalitate, aduce ceva nou, ceea ce și dă dreptul și meritul să fie socotit printre bunii poeți ai vremii.

VASILE V. HANEȘ.

ȘTIINȚE SOCIALE

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA SOCIALISMULUI DE CATEDRĂ

1. CARACTERIZAREA EVOLUȚIEI CAPITALISTE. — 2. SOCIALISMUL DE CATEDRĂ. — 3. SOCIALISMUL DE STAT.

I

Desvoltarea economică actuală este rezultatul intrupării în legi a liberalismului economic.

Libertatea economică și desvoltarea științelor tehnice au permis producției moderne în țările apusului expansiunea ce se manifestă ca fenomen ultim în producția capitalistă. Este clar că libertatea de a produce, cum și cât mijloacele tehnice permit, a dat posibilitatea de a se produce mult și efitin. Procesul producției și reușita întreprinderii în mara concurență era legată de posesia diferitelor mașini ce nu puteau fi achiziționate decât de posesorii capitalului bănesc necesar. Micul întreprinzător, ca să nu-l mai numim meseriaș, îi lipseau mijloacele de a-și procura mașinile ce-i permiteau rezistența în lupta cu marele întreprinderi, îi mai lipseau și cultura tehnică și economică necesară, spre a eși învingător; era silit astfel de împrejurări să-și părăsească întreprinderea și să devie lucrător. O dependență completă a producției și a lucrătorilor de posesorii marelui capital este caracteristica procesului producției moderne. O altă consecință a noilor forme de producție sunt expansiunea și ieftenirea obiectelor produse care determină, în limitele actualei organizări sociale, întreținerea unui mai mare număr de indivizi.

Astfel se explică cum în decursul secolului XIX populația Europei crește dela 187 303 mil. Această evoluție prezintă și părți negre.

Prin evoluția determinată de liberul-economic s'au distrus toate formele vechi de dependență socială și s'a constrâns realitatea să ia alte forme. Conform concepției liberale societatea e un agregat de indivizi liberi de a contracta și legați numai prin interese.

Statul, manifestarea voinței generale a societății, nu se mărginește decât la păzirea îndeplinirii legăturilor contractate între indivizi. Conform acestei concepții individul în societate este lăsat propriilor sale forțe și aptitudini. Legăturile de dependență de altă dată cu toate că lăsau pe individ la discreția celor puternici, aceștia erau legați și cu datorii față de cei mai slabi. În noua stare de lucruri cel nevoiaș este lipsit și de acest sprijin. Situaținea aceasta necesită eantarea unei noi forme, care să acorde individului izolat sprijinul necesar și care să nu fie în contradicție cu concepția libertății individuale și nici cu actuala organizare socială. Această nouă formă a fost găsită în asociație.

Dacă cercetăm mai departe rezultatele producției capitaliste ajungem la schițarea următorului tablou:

Libertatea economică și desvoltarea tehnicei moderne au determinat formarea de capitaluri și concentrarea lor. Grație organizării capitaliste și ușurinței cu care puteau întreprinzătorii să-și asigure piețe de desfacere, industria mică și meseriile n'au putut ține piept concurenței.

Industria mică a fost restrânsă, meseriașii au fost transformați în lucrători.

Întreprinzătorii produceau fără o prealabilă asigurare de piețe de desfacere, provocând de multe ori crize cauzate de lipsa de cerere pentru noile produse.

În aceste cazuri când producția întrecuse limitele ce-

rerei trebuia să urmeze o stagnare ce atrăgea congedierea a sute de lucrători. Un colosal contrast între sărac și bogat, puntea de trecere fiind distrusă prin distrugerea meseriilor și industriei mici, două tabere, marea masă a lucrătorilor și cele câteva zecini de capitaliști, raporturile menținându-se numai la drepturi nelimitate iar nu și la datorii reciproce, iată rezultatele. Aceste constatări pot fi făcute cu privire la orașe. La țară în măsură mai mică același fenomen. Proprietarul liberat de veri-ce îndatoriri față de țaran își urmărește propriile interese. Țăranul stăpân pe pământ dar puțin pregătit de a utiliza în folosul său tehnica modernă și mijloacele mai bune de cultură, a continuat să fie în poziție de inferioritate față de marele proprietar. Introducerea egalității moștenitorilor a cauzat o fărâmițare pronunțată a pământului. Marile capitaluri câștigate în întreprinderi erau plasate în urmă în proprietăți rurale. Țăranii care nu mai puteau să-și îndestuleze familiile dintr'o fâșie de pământ o vindeau acestor amatori cari își formau astfel proprietăți întinse concentrând proprietatea în latifundii. Acești țărani îngroșau armata proletară a orașelor în țările industriale. Astfel se explică cum Anglia nu mai are o clasă țărănească puternică. În țările agricole țăranul este într'o situație și mai grea fiindu-i tăiată posibilitatea plasării în industrie. Acestea erau consecințele noiei îndrumări economice. Contrast puternic între bogat și sărac, dependență completă a lucrătorilor de posesorii marelui capital, mizerie, suferință... După revoluția franceză s'a luat drept tel de către stat luminarea poporului, a maselor prin cultură. În această direcție s'au realizat rezultate satisfăcătoare. Trezindu-se poporul din neștiință i s'au deschis noi orizonturi, noi nevoi a căror satisfacere erau îndreptățite. I s'au deschis ochii dar a fost scoborit de evoluția împrejurărilor într'o situație materială și socială mai mizerabilă și mai grea fiindcă erau trezite simțimintele că sunt nemeritate și nedrepte, aspirația la o situație mai bună fiind îndreptățită.¹⁾ Aceste drepte revendicări și mijloacele de a le îndeplini constituiesc problema socială a timpurilor noastre. Chestiunea socială modernă se deosebește de chestiunea socială a celorlalte timpuri prin aceea că masele nu-și mai duc jugul cu resemnare recunoscându-și starea ca o consecință normală și dreaptă.

Diferitele curente ce necesitățile sociale le determină spre a remedia această stare de lucruri le putem grupa în trei: Curentul social-conservativ, liberal-reformist și curentul socialist. În puține cuvinte vom caracteriza pe fiecare rămânând ca mai târziu să le analizăm mai în detaliu.

1. Curentul social-conservativ are acest nume fiindcă se ridică în numele intereselor generale, principiul social bazându-și toate reformele pe actuala organizare a societății. În prima fază curentul social-conservativ preconiza ca prim remediu înapoierea la vechile forme de producție (org. feudală și breslele). În urmă a fost determinat de împrejurări să recunoască desvoltarea capitalistă ca o fază necesară pe care să altoiască diferitele încercări de reformare. După curentul s. c. societatea este un tot organic, în care indivizii sunt grupați după aptitudini, ocupații, interese, grupe ce în urmă formează clasele. În fiecare grupă de interese și în întreaga societate conduc cei mai puternici, cei mai bine doțati de natură. Drepturile politice sunt acordate în

1) Schmoller în lucrarea: Die sociale Frage und der preussische Staat. Preuss. Jahrb. Bd. XXXIII. S. 323—342. constata că pe când starea politică a lucrătorului s'a îmbunătățit cea socială și materială s'a înrăutățit.

raport cu rangul și importanța ce fiecare individ o are în cercul de interese din care face parte. Această concepție se bazează pe o lege naturală. Natura n'a creat pe toți egali. Cei mai puternici și mai apti s'au ridicat totdeauna, și există chiar în caracterul omenesc necesitatea ca cel mai slab să se supue și să fie protejat de cel mai puternic. Cum liberalii bazează egalitatea pe egalitatea naturală a oamenilor bazează concepția conservatoare pe neegalitatea lor.

(Bazarea diferențierii în clase și a drepturilor politice pe conceperea inegalității naturale dintre oameni e formulată și demonstrată de Ludwig von Haller, „Restauration der Staatswissenschaften 1816“ pe care formulări a bazat și Fr. I. Stahl concepția sa conservatoare despre societate și rolul statului în lucrarea: „Die gegenwärtige politischen Parteien im Staat und Kirche“).

2. Liberalismul reformist recunoaște concepția organică a societății bazate pe principiul asociației intereselor și a intervenției statului pentru nivelarea acestor interese. Din punct de vedere politic el aprobă egalitatea drepturilor politice.

3. Socialismul părăsind organizarea actuală a societății urmărește într-o nouă organizare în care va lipsi proprietatea, înlăturarea tuturor consecințelor producției capitaliste. Având ca țel final și egalitatea materială pe lângă cea politică a indivizilor, urmărește și egalitatea socială, cece i-a atras numele de social-democrație.

Aceste curenți au de scop comun perfecționarea personalității umane, deosebindu-se numai în privința mijloacelor și a concepțiilor despre societate și rolul statului, fiindcă orice curent cultural și orice partid trebuie să urmărească după Bernstein, cunoscutului socialist german, acest scop. Cei mai înalți scop al tuturor curentelor culturale și nu numai al socialismului nu este găsirea vreunei forme noi de proprietate sau a noi metode de producție, scopul suprem este crearea omului liber. Atâta comunism e este necesar spre a realiza acest scop trebuie îndeplinit fiindcă pentru mai mult omenirea va renunța.

Dacă socialismul vede realizarea acestui scop în distrugerea actualei organizări sociale și socializarea producției, celelalte două curente pornesc dela păstrarea actualei organizări a societății. Curentul social-conservativ urmărește scopul de a păstra proprietatea și diferențierea societății în clase bazându-se pe o lege naturală a deosebirii indivizilor. Curentul liberal reformist recunoaște concepția organică a societății bazată pe principiul asociației intereselor și a intervenției statului întru cât proprietatea și simțământul de răspundere al individului nu este știrbit, dar drepturile politice rămân sprijinite pe teoria egalității indivizilor. Dacă am căutat în linii generale a schița diferitele curente am făcut-o în scop de a clasifica socialismul de catedră ce face parte din curentul social-conservator.

II.

Acest curent ar putea fi caracterizat prin aceea că pornește din cercurile universitare ale profesorilor de economie politică din Germania, cari critică concepțiile liberalismului-economic. Câtă vreme acest curent s'a mărginit a se manifesta numai în mod științific a fost aproape identic cu școala economică istorică germană și care se prezintă tot ca o reacțiune împotriva liberalismului economic.

Când reprezentanții acestei școale iau parte militantă în luptele de interese luând partea claselor lucrătoare li se dau numele în deriziune de socialiști de catedră. Socialismul de stat constituie un curent

deosebit pe care-l vom analiza în urmă. În anul 1871 mai mulți economiști ca Brentano, Schmoller, Schönberg, Wagner se hotărâră să popularizeze și să ia parte militantă la luptele economice. Publicând Brentano „Corporațiile de lucrători (Arbeiter Gilden), Schmoller „Desvoltarea micii industriei (Das deutsche Klein Gewerbe), Schönberg „Birouri de plasare pentru lucrători (Arbeitsämter), în discuțiunea ce s'a iscat împrejurul acestor publicațiuni, între diferitele articole de ziare, publică la 17 Decemb. 1871 H. B. Oppenheim în ziarul liberal „National-Zeitung“ un articol „Școala Manchesteriană și Katersocialismul“ nume de deriziune ce în urmă a caracterizat întreaga mișcare. „Numim, spune Oppenheimer, pe fiecare ce preconizează spre a deslega problema socială intervenția statului, socialist, și de când astfel de concepțiuni au supt catedrele universitare trebuie să vorbim de un socialism de catedră“.

Tot curentul astfel numit împărtășește mai toate concepțiile școalei economice istorice germane în privința fenomenelor economice, a legilor ce le conduc, a concepției societății și a rolului statului.

1. Societatea nu este un agregat de indivizi legați prin interese. Societatea e un tot organic în care existența fiecărei părți depinde de bunul mers al întregului organism. De aceea legăturile dintre indivizi nu le formează numai interesele personale ci și legăturile de solidaritate de care numai va depinde buna desvoltare a tuturor. Accentuarea principiului social reese în evidență din această concepțiune.

2. Individul este un product al evoluției istorice și toate formele producției ca și toate instituțiile trebuie să fie îndrumate de evoluția istorică. Cunoscând evoluția instituțiilor și organizarea lor actuală se vor găsi remediile de îmbunătățire pentru viitor.

Știința economică se ocupă nu numai cu prezentul și trecutul ci și cu viitorul, mit dem sein sollen, cum zice Wagner, adică cu formularea căilor pe care trebuie să fie îndrumată evoluția economică. Legile economice sunt formulate din desvoltarea istorică și ec. pol. poate fi privită drept o știință istorică. Din aceste concepții două consecințe: 1. Intreb. metodei istorice spre a putea mai ușor explica desvoltarea fenomenelor economice cece i-a atras și numele de școala istorică. 2. Pe aceste legi și date se poate baza intervenția statului în regularea procesului producției, de unde se naște o nouă concepție despre rolul statului în regulamentul fenomenelor economice.

3. În ce privește drepturile politice și diferențierea societății în clase, socialismul de catedră împărtășește doctrina conservatoare ce bazează diferențierea în clase pe deosebirea naturală a indivizilor, iar împărțirea drepturilor politice după proporția rolului și rangului ce fiecare individ posedă în societate.

Astfel se explică cum economiștii germani recunoscând multe din criticile aduse de socialism actualei societăți ca întemeiate și combătând liberalismul economic, ajung la noi concepțiuni despre societate și rolul statului, concepțiuni bazate pe diferențierea societății în clase consecința inegalității naturale a indivizilor. Econ. germ. din punct de vedere politic sunt adepții teoriilor conservatoare. „Nu egalitatea este scopul ultim al evoluției ci asigurarea unei existențe umane tuturor claselor, care să le dea posibilitatea de a se împărțși din toate bunurile culturale, apanagiul timpurilor moderne“ (Schmoller: Arbeiterfrage. Preuss. Jahrbucher 1864). Credem important de a relata părerile unora dintre ec. germani privitoare la politica socială și la rolul statului.

A. Wagner într'un studiu: Statul din punct de vedere economic, (Conrad Wörterbuch der Staatswissenschaften), formulează rolul statului așa: „Progresul și

starea înfloritoare a întregului organism social și a fiecărui individ ca membru, ridicarea materială și morală a claselor inferioare nu pentru folosul lor ci pentru interesul general, sunt țelurile noii teorii economice și politice sociale, care nu pot fi realizate decât sprijinindu-le pe autoritatea statului, organul principal al acestei politici“.

Din acest citat reiese concepția organică a societății bazate pe diferențierea în clase, pe accentuarea principiului social reprezentat prin unitatea de voință a societății... statul.

Principiile fundamentale ale politicii sociale le formulează Schmoller în următoarele 3 puncte:

1. Ridicarea intelectuală, morală și materială a lucrătorilor.

2. Unirea Statului, societății și a celor interesați spre a ridica situațiunea culturală a claselor inferioare.

3. Capitalistul și lucrătorul trebuie făcuți conștienți de legăturile dintre trecut și prezent și viitor și că totul este în dependență de rezultatul dezvoltării istorice.

În acest punct accentuează Schmoller imposibilitatea salturilor forțate în dezvoltarea societății.

În fine *Conrad*: „O prea mare deosebire în venituri ca și o egalizare sunt progresului în aceiași măsură periculoase. Din punct de vedere economic e de dorit ca munca individului să fie bine retribuită iar renta sub diferitele ei forme să fie cât de mică.

Și ca ultim postulat o mare clasă mijlocie cu un venit îndestulător, ce va necesita o muncă continuă spre a se putea menține în acea situație.“

Dacă vom continua mai departe cu citate vom ajunge la aceleași concluzii: păstrarea actualii organizații sociale în care statul să niveleze în interesul general diferitele interese private.

Luând în considerare toate aceste concepțiuni s'ar părea o contradicție în constatarea că în domeniul social aceste concepțiuni sunt atât de înaintate având multe puncte de atingere cu socialismul, iar în domeniul politic împărțind principiile conservative.

Aceasta se explică prin aceea că nu toți concep ca liberalii egalitatea naturală a indivizilor. Natura însăși creează pe indivizi inegali și pe această inegalitate naturală se bazează diferențierea în clase și raporturile de dependență în societate.

Organizarea în clase a societății este o urmare a unor legi naturale și a evoluției istorice ce nu se pot schimba în mod brusc. Bazați pe aceste diferențieri și pe împărțirea societății în clase ca un produs al unor legi naturale partizanii dezvoltării istorice urmăresc perfecționarea și ridicarea nivelului cultural al individului în societate. Posibilitatea trecerii dintr-o clasă în alta va permite selecționarea și ridicarea elementelor bine dotate.

Astfel credem că s'ar putea formula doctrina politico-socială a socialismului de catedră german.

În acest mod devine explicabil cum Germania care pe tărâmul politic este atât de conservatoare în domeniul social a realizat atâtea progrese în deosebire de Franța unde situația se prezintă contrariu.

În Franța liberalismul s'a mărginit la realizarea egalității politice în domeniul economic protegiând interesele burghezimei capitaliste... Viața în Germania lasă impresia, abstracție făcând de viața politică în ceea ce privește buna situație materială a maselor ca posedând cea mai înaintată organizare democratică.

III.

În genere se înțelege subț socialism de catedră și socialism de stat același curent. În realitate sunt două

curențe ce trebuiesc deosebite. E mai mult un obicei ca tuturor formelor de intervenție ale statului să li se dea numele de socialism de stat. În realitate socialismul de stat este doctrina economică a prof. Ad. Wagner care acordă un mai mare rol statului în deosebire de ceilalți ec. germani și în multe puncte apropiindu-se cu doctrina socialistă.

Gustaw Schmoller în analizarea concepțiilor economice a diferiților econ. germani caracterizează cum urmează opera lui A. Wagner.

„Din punct de vedere practic concepția lui Wagner este numită socialism de stat ceea ce se explică prin aceea că el spre deosebire de ceilalți econ. acordă în reforma socială modernă un mai mare rol statului decât colegii săi“ (Grundriss der Volkswirtschaftslehre. G. Schmoller. p. 124).

Pe lângă această deosebire mai este de remarcat concepția relativă la actuala organizare economică pe care Wagner o privește ca ceva nestabil, trecător; ce va fi schimbată în mod evolutiv. Fiindcă această schimbare e lentă, toate încercările de modificare trebuiesc făcute luând în considerare actuala organizare economică, ca un inel din seria diferitelor stadii peste care nu se va putea trece.

Aci sunt evidente cele două puncte deosebitoare ale concepției lui Ad. Wagner:

1) Societatea evoluează pe cale lentă spre alte forme de organizare și din acest punct de vedere se apropie de doctrina socialistă.

2) Actualele forme de producție nefiind stabile sunt susceptibile de o îmbunătățire continuă și nemăsurată, intervenția statului în această privință fiind nelimitată, e al doilea punct deosebitor.

Cele mai sus pomenite rees cu mai mare evidență din următorul citat:

„Organizația socială bazată pe proprietate și libera concurență sunt faze trecătoare în organizarea economică și sunt susceptibile de schimbări mai fundamentale decât crede școala istorică. Întreaga actuala organizare socială îmi pare mai mult decât școlii istorice drept o formă pe care evoluția o va schimba și cari poate fi schimbată și pe cale legislativă“ (A. Wagner: Grundlegung. Bd. I 594).

În această concepție e iar isbitor cum pot sta la un loc doctrine atât de deosebite ca cea conservatoare și cea socialistă. Actuala organizare economică, este o formă trecătoare, și evoluția societății tinde spre alte forme ce se vor realiza într'un timp foarte îndepărtat, în acest punct concepția apropiindu-se de socialism. Până la realizarea acestor schimbări îndepărtate nu putem sări peste stadiile actuale ce sunt un produs al dezvoltării istorice. Pe actuala organizare socială diferențiată în clase ce se bazează pe inegalitatea naturală a oamenilor și pe ajutoritatea statului se vor baza toate reformele ce vor ajuta mersul lent al evoluției. Aci concepția este pur conservatoare și se poate vedea posibilitatea unirei acestor concepții diametral opuse.

A. Wagner a fost influențat în această concepție de Rodbertus Jagetzow, unul dintre cei mai importanți socialiști germani fiindcă a formulat multe din principiile socialismului științific german.

Rodbertus pleacă dela baze conservatoare, recunoscând evoluția societății spre alte forme de producție. Abstracție făcând de formele democratice ale socialismului, Rodbertus ajunge la necesitatea și realitatea evoluției societății spre socialism.¹⁾

Rodbertus recunoaște că munca nu primește ca re-

1) Rodbertus. 1805-1875. Cele mai importante scrieri. — Zur Erkenntnis unserer stalswirthschaftlichen Zustände. Soziale Briefe von V. Kirechmann.

tribuție întreaga valoare, a obiectelor produse fiind împărțită între capital și întreprinzător. Cu creșterea productivității muncii crește și rentabilitatea producției de care numai în mod minimal se folosește lucrătorul. Rentabilitatea și producția crește pe când salariul și puterea de cumpărare a lucrătorului rămâne aceeași astfel că se grămădesc produse ce nu pot fi întrebuințate, lipsind cumpărători. De aci crizele caracteristice producției capitaliste. O schimbare a acestei stări nu e posibilă decât pe cale evolutivă și într'un timp nemărginit. Până atunci în proporție cu sporul producției și al rentabilității, trebuiesc sporite și salariile, ceea ce se poate realiza pe cale pacinică, bazați pe actuala organizare socială diferențiată în clase rezultatul inegalității naturale a indivizilor și pe autoritatea statului, căruia trebuie să se supună fiecare individ servind în acest mod interesul general al societății.

Acest punct îl deosebește completamente de socialism și explică cum abstracție făcând de formele democratice ale socialismului el a ajuns la aceleași concluzii. Aceiași concepție despre evoluția societății și bazarea reformelor pe organizarea conservatoare ce nu se bazează pe forme democratice se observă și în doctrina economică a prof. Wagner, care exprimă cum urmează deosebirea între soc. de stat și socialism:

„Nu deosebirea de principii ci deosebiri de măsură în care se va intrupa în realitate doctrinele noastre mă deosebesc de socialism“. (Finanzwissenschaft u. Staatssocialismus, Tubingische Zeitschrift 1887).

Principiile și programul social-politic al soc. de stat. Cel mai atacat punct din programul soc. de stat este contribuția claselor bogate la ridicarea nivelului cultural al maselor și repartitia venitului național în mod mai drept prin impunerea rentei sub diferitele ei forme.

Acest punct din program a fost atacat ca neal, ca periculos, fiindcă prin micșorarea veniturilor se distruge puterea de capitalizare a capitalului distrugând astfel și posibilitatea creării proprietății, un scop urmărit de socialism.

Putința creării unei proprietăți se bazează pe acumularea de valori, pe strângerea de capital. Posesia acestui capital este baza diferențierii în clase și putința de a-l câștiga, posibilitatea de a trece dintr'o clasă în alta. Cum pentru moment societatea nu poate fi concepută fără proprietate, fără a opri progresul, politica financiară a soc. de stat menajează puterea de capitalizare a venitului în politica impozitelor.

Această limitare a fost atacată ca neal de Lorenz v. Stein (Un cunoscut financiar și economist german 1815- 1890. Premergător al școlii istorice. Lucrări clasice: „Socialismus u. Kommunismus des heutigen Frankreichs. Lehrbuch der Finanzwissenschaft.

În actuala evoluție când necesitățile politice sociale cresc neconținut, limita pusă unde venitul să nu fie stingherit în puterea lui de capitalizare și chiar capitalul să nu fie atacat, este imposibilă de menținut. Prin votul universal masele devin puternice în exercitarea drepturilor politice, astfel că într'un viitor apropiat limita va fi depășită și cu ea se va distruge capitalul fundamentul diferențierii sociale, singura sursă de emulație a muncii omenești.

„Un țel al științei financiare este a scoate în evidență această limită și a arăta pericolele ce ar decurge din depășirea ei.“ (Stein. Finanzwissenschaft Bd. I. S. 141. Finanzwissenschaft u. Staatssocialismus).

Aceste afirmațiuni au dat ocazie unei întâmpinări a prof. Ad. Wagner intitulat: Staatsoc. u. Finanzw. (Tubingische Zeitschrift. 1887). Cu care ocazie el formu-

lează principiile și programul soc. de stat replicând invinuirilor nedrepte. Totul se rezumă la chestiunea dacă unica resursă a capitalului național o constituie proprietatea privată. Întrebării acesteia se poate răspunde negativ.

Trecerea drumurilor de fer asupra statului poate fi citată aci în primul rând. Prin trecerea acestor ramuri de producție asupra statului, capitalul național crește tot în aceeași măsură ca și mai înainte când producția era în mâini private: 1) Pe calea creării de material nou, și de noi linii ferate din câștigul realizat. 2) Câștigul cuvenit întreprinzătorului rămâne statului ce poate să-l utilizeze fie spre a spori salariul muncitorilor, fie în interes general. Sporul salariilor dă ocazie la capitalizarea veniturilor, astfel că și pe această cale trecerea asupra statului a unei ramuri de producție nu stingherește dezvoltarea capitalului național. Micșorarea puterii de capitalizare a veniturilor mari prin impunere este compensată prin mărirea puterii de capitalizare a lucrătorilor determinată prin sporul salariilor și prin o mai bună stare materială ce îndoeste puterea de muncă.

Împotriva posibilității ca masele prin votul universal să câștige cu timpul puterea și să ducă o politică financiară de distrugere a capitalului se poate replica: Câtă vreme contrastul între sărac și bogat va fi izbitor, câtă vreme autoritatea socială nu va îngriji ca contrastul dintre acești doi poli să fie gradat, asigurând existența unei clase mijlocii, atâta vreme pericolul va fi eminent. În clasele mijlocii greu se va putea incuiba ideile comuniste, astfel că printr'o politică socială ce va nivela contrastul dintre sărac și bogat vom lupta cu cel mai mare succes împotriva socialismului.

Principiile pe care se bazează socialismul de stat pot fi formulate cum urmează:

1. Organizarea socială fără proprietate individuală este pentru un timp nelimitat imposibilă în interesul general cultural. Proprietatea individuală va rămâne fundamentul organizării economice. Toate celelalte postulate sunt realizabile într'un viitor îndepărtat.

Din acest citat reese concepția că actuala organizare economică este trecătoare și se va schimba în mod evolutiv, ceea ce-l deosebește de ceilalți econ. germani și-l apropie de socialism. Pentru moment și pentru un timp nedeterminat recunoaștem că e în folosul progresului proprietatea individuală, fiindcă omul este un produs al evoluției istorice și trecutul apasă asupra vieții individului prin obiceiurile și formele vieții înăscute. Cu drept cuvânt se poate afirma că toate interesele și toată emulația indivizilor se concentrează în proprietatea individuală și în putința ce are individul de a strânge valori ce pot fi acumulate în proprietate. Distrugi în actualul stadiu în care se află evoluția socială proprietatea, distrugi emulația care este totodată sursa întregului progres omeneșc.

Pentru un timp nemărginit proprietatea este o formă fără de care nu poate fi conceput progresul.

2. Soc. de stat recunoaște, abstracție făcând de anumite exagerări, drept întemeiate criticele făcute de socialism doctrinei liberalismului-economic și mai ales critica organizării capitalistă a producției și a consecințelor acestei dezvoltări. Evoluția capitalistă se manifestă printr'un puternic contrast între bogat și sărac ce devine mai pronunțat prin ridicarea nivelului cultural al individului. Marile întreprinderi distrug mica industrie și o dependență complectă a maselor de posesori capitalului e ultima consecință a acestei dezvoltări.

Să analizăm ca ultimă chestiune programul social de stat.

1. *Măsuri de dreptate socială.*

a) Regulamentarea producției ce actualmente este lipsită de vre-o organizare. Oprirea exploatarei conjuncturilor în care în general cei puternici exploatează pe cei slabi și limitarea în acest scop a speculei

Prevenirea obligatorie a pericolelor ce amenință viața lucrătorilor.

b) Măsuri în scop de a îmbunătăți starea economică, igienică, culturală și morală a maselor asigurându-le o existență sigură prin diferitele forme de asigurări.

Impărțirea claselor sărace din bunurile culturale ce constituiesc bogăția culturală a civilizației moderne și ce nu pot fi decât apanagiul claselor avute.

Cea mai tristă situație a celor ce n'au decât strictul necesar este acea viață de vegetare fără speranță într-o situație materială mai înfloritoare, fiindcă în actuala organizare e greu lucrătorilor să se ridice din situațiunea lor și dacă se întâmplă cazurile sunt minime.

Pentru acești situația materială exclude posibilitatea de a lua parte la bunurile culturale ale timpului. teatre populare eftine, muzee, conferințe etc., trebuie create. Statul, județele, comunele, să ia asemenea măsuri întrebuintând banul public fără a se sfii dela aceasta sub cuvânt că sunt măsuri cu caracter comunist.

c) Toate întreprinderile private ce iau caracterul de monopol în scop de a exploata și teroriza majoritatea și vor putea fi cu ușurință exploatare de stat. vor fi trecute asupra Statului. Aceste măsuri au stârnit o furtună, atribuind intenția socializării întregii producții, ceace s'a dovedit în urmă drept neîntemeiat.

d) Prevenirea cazurilor, când averi se fac nu prin muncă cinstită ci prin exploatarea împrejurărilor în detrimentul celor slabi. Aceste măsuri de morală socială vor preveni dese conflicte ce se petrec în forul interior al sufletelor cinstitute când se isbesc de realitatea lucrurilor. Aceste măsuri referindu-se la mărginirea speculei ca averile făcute prin speculă la bursă, din creșterea neașteptată a rentei pământurilor urbane în orașele mari. Mijloacele spre a realiza acest deziderat fiind în mare parte conținute în politica financiară.

2. Programul financiar se poate rezuma: Ridicarea economică, igienică, morală, culturală a claselor sărace prin contribuția claselor avute. Indrumarea în casa publică a unei bune părți din veniturile realizate din rentă, dobânzi și exploatarea conjuncturilor.

Impunerea cu impozite indirecte a claselor sărace și mai ales a articolelor de consum dăunătoare sănătății, ca băuturile alcoolice și tutunul.

Statul are dreptul să pună la contribuție populațiunea săracă cu venitul ce e întrebuintat în cheltueli vătămătoare îndeplinind un rol educativ.

Impozitele directe să fie întrebuintate în impunerea marilor venituri.

Acestea ar fi în bună parte punctele principale ale programului socialismului de stat.

La bază rezidă concepțiunea conservatoare a societății bazată pe diferențierea în clase și pe inegalitatea naturală a indivizilor. Individul este subordonat intereselor generale a căror reprezentant este statul. Pe actuala organizare trebuie bazate toată seria de măsuri ce vor înlesni în urmă evoluția spre noi forme de producție.

Astfel se explică cum doctrina conservatoare despre inegalitatea oamenilor pe care se bazează diferențierea în clase se poate uni cu concepția socialistă, cum dela forme conservatoare se poate ajunge la concepția socialistă.

Acest studiu a pornit din curiozitatea de a găsi le-

găturile și explicarea cum e posibil ca doctrine, atât de diametral opuse cum este doctrina conservatoare despre societate să poată sta împreună cu cea socialistă.

Rezultatele cercetărilor noastre le prezentăm cititorilor sperând a fi dat câteva noțiuni luminătoare asupra acestei chestiuni.

Berlin.

Const. C. Moteanu.

LUXUL

Problema morală a luxului e părăsită. Abia dacă găsim în unele tratate de „morală practică“ câteva cuvinte prin care se osândește luxul. Chestiunea nu e așa de simplă pe cât pare și merită să fie luată în seamă, căci urmările luxului nu privesc numai pe individ, ci se resfrâng asupra societății întregi.

Filozofia de astăzi tinde să devină exclusiv teoretică, lăsând în părăsire problemele practice, care i-au dat naștere și renunțând la ambiția de a ne călăuzi viața. N'avem nimic de obiectat în contra atitudinii științifice, pe care o iau filozofii contemporani. Din potrivă, am pledat și noi pentru despărțirea cercetărilor teoretice de preocupările practice în domeniul moralei¹⁾; dar protestăm în contra discreditului muncii acelora care, isbiți de lipsurile sufletești din societatea noastră, caută să îndrepteze moravurile și să formeze conștiințele chiar cu mijloacele imperfecte de care dispunem.

Problema morală a luxului, ca toate problemele morale, are un îndoit aspect, trebuie să fie considerată atât din punctul de vedere al individului, cât și față de interesul societății. Este bun luxul pentru individ? Dar pentru societate?

Înainte de toate trebuie să lămurim ce este luxul, să găsim un criteriu după care se deosebește luxul de necesar. Această cercetare e departe de a fi ușoară.

Economiștii dau luxului deosebite definițiuni și nici una nu este științifică. Cauza e că luxul e relativ.

Ceeace constituie un lux într'o epocă nu mai e lux în urmă; ceace e lux pentru o persoană nu e lux pentru o alta. Să ne lămurim.

A fost o vreme când cămașa era un obiect de lux. Astăzi chiar triburile sălbatece nu simt nevoia cămeșei. Pentru noi însă, a nu mai avea decât cămașa, înseamnă culmea mizeriei. Tot astfel încălțăminte, pălăria, batista au fost considerate întâi ca obiecte de lux. Noi n'am putea suporta nici în vis să umblăm desculți pe stradă! Cât sunt de înrădăcinate aceste trebuințe artificiale în sufletul omului civilizată, se poate vedea din faptul că nu se lipsește de încălțăminte nici unul din cei zece mii de locuitori ai Parisului, care sunt nevoiți să aștepte ceasuri întregi în stradă pentru a căpăta o supă la ospătăria comunală.

N'a trecut mai mult de un secol de când umbrela de ploaie era socotită ca un articol de lux, chiar astăzi bărbații care umblă cu umbrele de soare, sunt considerați ca femeiatici. Nu e greu de prevăzut însă că și acest fel de umbrele vor intra în deprinderile noastre, dat fiind că aduc un serviciu real.

Din aceste exemple se poate vedea că orice obiect nou a fost considerat la început ca un obiect de lux, pedeparte fiindcă trebuința lui nu era simțită de multă lume, iar pedealta pentru că costul lui era relativ scump. Cu timpul însă oamenii, din dorința de a trăi mai bine sau din vanitate, imitează pe cei care au introdus „o modă“ și astfel întrebuintarea obiectului se răspândește și încetează de a mai fi un lux.

1) În scrierea noastră *La Morale selon Guyau*, partea critică.

Dacă comparăm acum deosebita trebuințe ale omului, vedem că unele sunt indispensabile, altele necesare, altele mai puțin necesare. Recunoaștem că e greu de stabilit cu deamănuntul o ierarhie riguroasă obiectivă, care să nu poată fi contestată de nici un om cu judecată, unde să nu intre nici o preferință personală; dar nu e mai puțin adevărat că în genere nevoile noastre nu se impun cu aceeași tărie.

Există o ierarhie între ele. Vom considera ca *lux* satisfacerea unei trebuințe în paguba alteia mai necesare.

Spencer ilustrează cu exemple foarte curioase că luxul a apărut în omenire înaintea confortului. Aștăzi chiar triburile sălbatice cedau negustorilor europeni o cantitate relativ însemnată de obiecte de hrană sau de îmbrăcăminte în schimbul unui inel de tenechea sau a unui ciob de oglindă. Din nefericire, chiar în societatea noastră, sătenii ca și mica burghezime fac lux, nu-și satisfac trebuințele după importanța lor reală în viață. Tinerele țărance se lipsesc de câteva litruri de lapte sau 20—30 de ouă, pentru ca să-și cumpere o floare de cap. Iarna mulți țărani cheltuesc cu fumatul și băutura mai mult decât pentru hrană. În mica burghezime se cheltuiește cu nunta o bună parte din zestrea miresei.

De prisos să continuăm cu exemplele: oricine le poate găsi ușor observând felul de viață al vecinilor, dacă nu chiar pe al său. De altfel, această mentalitate e așa de răspândită în țara noastră, încât multe orașe s'au iluminat cu electricitate, și-au clădit palate municipale și teatre înainte de a aduce apă de băut, înainte de a avea, dacă nu canalizare, cel puțin un serviciu satisfăcător de salubritate publică.

Putem conchide că, din punctul de vedere al moralei individuale, luxul așa precum l-am definit noi, e un rău, fiindcă constituie o neregulă în satisfacerea nevoilor vieții—iar nici de cum pentru că e o trebuință artificială, de prisos. Aproape toate trebuințele omului civilizat sunt artificiale, ceea ce nu înseamnă că sunt de prisos, căci atunci ar fi să renunțăm la civilizație.

Și nu trebuie să admitem principiul ascetic. Sporirea trebuințelor omeniești constituie în mare parte un progres indiscutabil. Restrângându-ne trebuințele, ne reducem activitatea și prin urmare ne simplificăm însăși ființa noastră. Și nu vedem pentru ce viața unui fakir ar fi de imitat. Nu numai că el e nefolositor societății, dar nu înțelege nimic din traiul său, afară numai dacă simte vreo satisfacție izvorită din credința religioasă, că tortura la care se supune îi va câștiga favoarea divină. Noi însă nu putem avea nici măcar această satisfacție.

Prin însuși faptul că acceptăm să trăim, urmează că trebuie să ne desvoltăm viața, adică să ne înmulțim trebuințele, să sporim capacitatea noastră de lucru. Natural, că e o măsură de observat în această tendință, pe care o recomandăm. Toți oamenii nu sunt deopotrivă înzestrați—și cu toată încrederea pe care o avem în perfectibilitatea naturei individului, prin acțiune, trebuie să recunoaștem o margine, peste care trecând cineva, își compromite sănătatea. Dar nimeni nu poate cunoaște limita puterilor sale, dacă nu se silește să le desvolte. Dorința unui trai mai bun este tocmai îndboldul cel mai puternic al facultăților noastre de producție.

Să cercetăm acum problema luxului sub aspectul ei social. Din acest punct de vedere *luxul e satisfacerea unor nevoi, pe care nu le simte sau pe care n'are putința să le satisfacă majoritatea oamenilor dintr-o societate dată*. Ceea ce nu constituie un lux pentru individ, poate fi deci considerat ca lux de socie-

tatea în care trăește el. În acest caz luxul este oare moral, bun pentru societate?

Firește că, dacă individul în chestiune și-ar produce singur obiectele de lux, ar avea dreptul să le consume. Orcât de mult ar produce, orcât „lux“ ar face, consumând propriile lui produse, nimeni n'ar avea vreun cuvânt să-i impute ceva. Dar grație împărțirii muncii, de fapt, fiecare din noi își satisface cea mai mare parte din trebuințe folosindu-se de produsul muncii altora. Dat fiind pe de altă parte că inegalitatea averii rezultă adesea din moștenire sau din exploatarea muncii altora, se pune chestiunea morală dacă omul bogat își poate cheltui averea *oricum*, dacă poate dispune de orice cantitate și în orice mod de bunurile pe care i le oferă societatea.

Chestiunea e foarte delicată și nu poate fi discutată aici cu deamănuntul, fiindcă ar ridica problema întregii noastre organizații economico-sociale. Ne vom mărgini la câteva considerațiuni din care să reese concluzia practică.

Dușmanii neîmpăcați ai luxului își închipuiesc că munca întrebuițată pentru fabricarea obiectelor de lux ar servi la înmulțirea lucrurilor necesare, ar determina eftenirea acestora și prin urmare ar satisface pe mai mulți oameni. Există o parte de adevăr în această observație, dar e foarte exagerată. Să ne închipuim că lucrătorii ocupați în fabricile articolelor de modă s'ar apuca de munca câmpului: credem că ar spori mult producția agricolă? Terenurile arabile sunt toate ocupate și productivitatea lor depinde mai mult de proceduri științifice decât de numărul brațelor întrebuițate. Ce folos ar avea societatea, dacă ar opri pe cei bogați să se bucure de satisfacțiunile artelor frumoase (care din nenorocire sunt încă un „lux“) pentru ca să pună pictorii sau poezii—relativ numeroși în serviciul industriei de încălțăminte? Prețul ghetelor nu s'ar efteni mult, tot desculți am vedea pe sătenii noștri și cultura ar suferi enorm.

Obiectele de lux nu sunt doar mai scumpe fiindcă consumă muncă multă, ci din cauza călității muncii întrebuițate ș. a. E greșită prin urmare ideea—că oprind luxul s'ar spori în mod simțitor producerea lucrurilor de prima necesitate. De altfel, oricât ar spori aceste produse, prețul lor n'ar putea scade într'atâta încât să poată fi procurate în cantitate suficientă de toată lumea. Oprindu-se orice lux, s'ar distruge principalul îndemn la lucru al naturelor superioare și s'ar împedeca progresul în genere, fără de nici un profit pentru mulțime. Credem chiar că și poporul ar suferi, căci nu se poate susține că n'a profitat nimic de pe urmele civilizației, că trăește tot așa de rău ca acum o mie de ani.

Există însă și un lux rău. E rău luxul, care constă din consumarea lucrurilor vătămătoare sănătății. Tot rău e luxul, care constituie o risipă, când adică e disproporție între cantitatea de muncă socială consumată și gradul de satisfacție individuală obținut.

Astfel, e rău luxul care face pe lordul englez să transforme în parc de vânătoare un vast domeniu, ce ar putea produce hrană pentru sute de familii. Oșândim deasemenea luxul bijuteriilor. Extragerea diamantelor, pe lângă că e periculoasă, răpește un număr enorm de brațe dela minele de cărbune. Ar trebui să fie cineva prea nesimțitor ca să impuie semenilor săi să răstoarne pământul, pentru ca să-i extragă din cinci zeci de metri cubi de minerai un grăunte de piatră lucitoare! Care femeie ar mai purta perle, dacă ar ști că ele reflectează lacrimile acelor care le-au pescuit cu rețeaua în mână pentru a prinde scoicile și cu cuțitul în dinți pentru a se apăra de

rechini? Morala osândește luxul din această categorie și Statul trebuie să-l supună la impozite oricât de mari.

În rezumat, din punctul de vedere al individului luxul e întotdeauna rău fiind o nechibzuință sau o necumpătare. Din punct de vedere social e rău numai când satisfacția pe care o procură individului nu se poate compara cu suferințele ce a costat pe alții; în celelalte cazuri luxul e bun, căci e un stimulent la lucru, favorizează progresul industriei și artelor și ne îmbunătățește traiul.¹⁾

G. Aslan.

PSIHOLOGIE

DESPRE RĂUTATE

Ce este răutatea? Schopenhauer a spus că este o însușire neplăcută, iar Letourneau¹⁾, dimpotrivă, o patimă. Nu-i vorbă, sunt multe calități care, la unele persoane ajung până la patimi de multe ori înjosi-toare. Așa de pildă, pedeoparte zgârcenia, pedealta dârnicia prea mare. În orice caz însă, răutatea este o patimă urâtă.

De câteori, poate cu un alt înțeles, nu se aude, ce copil rău, ce om rău, ce femeie rea. Omul nu se naște cu această patimă, nu o moștenește; o capătă prin instinct, o dobândește; copilul care vorbește dar care nu poate judeca ca omul matur, instinctul îl împinge să fie rău cu ai săi, să facă rău altora.

Care este motivul că cineva devine rău? Din cele ce vom expune, vom căuta să lămurim chestiunea.

O lucrare întregită asupra-i nu are ființă, doar capitole separate în unele cărți de filosofie.

La copii simțământul pentru rău se manifestă printr'o remarcabilă ușurință să strice ceea ce i-a fost dat fie de părinți, fie de străini. Un lucru, un obiect oarecare, o jucărie după două, trei zile, uneori și mai de timpuriu, nu se poate cunoaște ceea ce a fost la început²⁾; sunt unii copii care strică numai pentru plăcerea de a strica; alții din contră, pentru a vedea mecanismul obiectului sau jucăriei. Alți copii văzând că dâșii n'au nimic, de ciudă, strică lucrurile altora. Sunt o categorie de copii care dacă nu li se dă aceea ce doresc sau aceea ce au văzut undeva, atunci când dâșul cere sau vrea ceva, strică, sparge sau rupe un obiect oarecare. Mi-aduc aminte de cazul unui băiat de vre-o 10—11 ani, care pentru că a fost pedepsit cu postirea la două mese, din cauza relelor sale purtări, a luat foarfecile și și-a tăiat în bucăți pantalonii depe dâșul. Este un fapt curios că simțământul acesta se observă mai ales la băieți decât la fete; dâșele, în orice caz sunt mult mai cuminte, mai cumpătate decât băieții; parcă le este teamă și frică să rupă sau să strice ceva; păpușile lor le păstrează cu o sfințenie fără seamăn; caută ca nimic să nu se deranjeze dela dâșele; am cunoscut o fată care, chiar după ce s'a măritat păstra încă asemenea odoruri primite în vârsta ei fragedă. Nu-i mai puțin adevărat însă, că se găesc, deși foarte rar, și fete care din punct de vedere al răutății să se asemene cu băieții; de multe ori sunt chiar mult mai rele. La alți copii, răutatea se manifestă prin plâns. De câte ori văd că nu izbutesc să facă sau să obțină ceva, încep să plângă

mult și bine fără ca, nimic să-i poată împăca, nici chiar dându-li-se vre-un obiect oarecare.

Theophile Gautier, cu prilejul caricaturilor lui Gavarni „Les Enfants terribles“ zice de copiii răi, nu fără oarecare dreptate: „Et le mal qu'ils font, ils en ont la conscience, quoiqu'on en dise, leur air bête, n'est qu'un masque. Les enfants sont feroce par caractère; ils se plaisent à faire le mal; à plumer les oiseaux vifs; à causer des scènes et des querelles; car jamais ils ne rapportent une chose indifférente, c'est toujours la phrase dangereuse qu'ils vont redire, tout en se balancant sur les genoux de la victime“.

La oamenii mari, la aceia care judecă de-abinele, la aceia care își dau socoteală de actele și faptele lor, răutatea îmbracă forme destul de curioase. În special invidia și indirect gelozia, îi împing să facă rău. Niciodată omul nu s'a întrebat, când vrea să facă rău, sau când deja l'a făcut, pentru care motiv îl săvârșește sau l'a săvârșit? Faptul împlinit, el este satisfăcut și mulțumit în suflul său. Fără să știi, dacă a-i întâlni pe un asemenea om pe uliți, în societate, la teatru, în sfârșit or unde, l'ai vedea frecându-și mâinile de bucurie și dând semne de veselie fără seamăn. Alteori, în urma actului, se pare că inteligența lor și chiar puterea de a judeca se măresc, dobândesc forțe noi. Pentru câteva clipe devine o altă ființă, te pune în mirare! Te întrebi, care să fie cauza că asemenea indivizi pe care nu-i știai ca atare dau semne de licărire intelectuală; sunt tocmai ca acei nebuni sau maniaci inofensivi, care în unele momente din viața lor petrecută în aziluri, dau semne de idei geniale. Trebuie stabilit dela început că majoritatea oamenilor care fac rău, sunt indivizi lipsiți de bun simț, cultură și educație. Crez că omul care posedă asemenea frumoase calități, nu este îndrituit întru nimic să săvârșească vre-un rău.

Nu are nici un motiv și să presupunem chiar că ar avea vre-unul tot ar putea să se oprească, să pue stavilă unei astfel de *porniri*. Bănuesc că în creierul acestora există, un oarecare centru, localizat în vre-o parte oarecare a scoarței cerebrale numai pentru asemenea acte și care la epoce nedeterminate și stabilite, intră în activitate; în afară de aceste momente, dâșii sunt simplii indivizi care nu se deosebesc de marea majoritate. Enrico Ferri într'un studiu asupra „Anormalilor“ publicat acum câțiva ani, deosebete mai multe tipuri¹⁾; fără a greși întru ceva, pe lângă cele existente, am putea să mai adăogăm o nouă clasă a „celor răi“. Felul lor de a acționa, ne împinge la această dreaptă constatare.

Omul în asemenea împrejurări, devine inconștient, irațional. Femeile sunt de multe ori, mult mai rele decât bărbații. Sunt așa de cicălitoare că, aceștia sunt în multe cazuri nevoiți să-și ia lumea în cap.

Starea de beție fiind o stare inconștientă, omul de bună seamă poate să comită un act rău, aflându-se astfel; uneori însă, acesta nici în întindere, nici în calitate nu se aseamănă cu acelea de care am vorbit mai sus. Acte de asemenea natură se observă mai cu seamă la țărani. Este mult timp de atunci, îmi amintesc a fi citit într'o gazetă—că într'o comună din județul Ilfov, doi țărani se sfădeau de mai mult timp pentru o bucată de pământ; oameni cu frica lui D-zeu, nici unul nici altul, nu voiau să-și nimicească viețile; dimpotrivă, țineau la dâșna; tocmai când bucatele erau strânse pe câmp și gata să fie treerate, unul dintr'inșii dete foc celuiilalt. La judecată a declarat că fiind beat și *voind a-i face rău*, i-a pus foc. Și câte pilde de acestea nu vor fi?!

1) **Bibliografie:** H. Baudrillart, *Histoire du luxe public et privé*, 4 vol.; Paul Leroy-Beaulieu, *le Luxe* în *Revue des Deux Mondes* 1 nov. 1894 și urm.; Gide, *Economie politique*.

1) *Physiologie des passions*-Paris.

2) *Perce-Physiologie de l'enfant*, etc.

1) *Revue des Revues*. Paris.

Doi tineri se iubesc; amândoi se învoesc și hotărăsc să fie unul al altuia, în mod legal. Toate sunt gata, doar aștept ziua cununiei. Nici unul, nici altul n'au vre-o pată în viața lor; sunt curați ca ziua. X... invidioasă de această dragoste și *pentru ca să le facă rău*, insinuează pe lângă fată că băiatul este rău, are apucături urâte, are patimi murdare, doar va putea să strice învoiala și să-i depărteze unul de altul. Se întâmplă să reușească; alteori însă, orce încercare este zadarnică; dacă dâșii sunt băgători de seamă, pot prea bine să vadă scopul acestor uneltiri și atunci prea puțin le pasă; dimpotrivă dacă nu, fiecare se tem de consecințele pe care le vor avea în viitor și din această pricină, atunci prefer mai bine să se despartă.

Nuvela lui Rod „Pernette“ este bazată pe acest simțământ al răutății: „Un bătrân țăran de 60 ani trecuți, cu trei fete mari, se însoară cu o fată de 20 ani. Lumea *de rea ce este*, înainte chiar ca cununia să se facă, inventează o sumă de lucruri pe seama bieteii fete; ba, că are relațiuni cu un oarecare Rodolphe Volénes băiatul unui caretaș; ba în cele din urmă că copilul care se va naște, ar fi al acestuia.

Ceeace însă este mai curios, e că chiar fetele lui făcea asemenea propagandă. Intr'o ceartă dâșul le spune: „Veți face ceeace veți voi. Tot ceeace îmi povestiți, nu-i decât o născocire. *La căsătorie ca și la immormântare, dracul își face de lucru*. Tu și surorile tale vorbiți cât vă va plăcea; ar fi ca și cum ați propovădui în pustiu... Da, este o minciună, o minciună *rea și urită!*“

Și mai departe, Paulina îi dezvăluie tot misterul, spunându-i.

— „Ea a născocit aceasta numai pentru ca să *facă rău*.... Tot ceeace a scris, sunt numai supozițiuni, minciuni, calomnii...“

Intr'un alt roman al lui Rod — *L'eau courante* — este pasagiul următor:

— „Se poate ști? Ea va împinge pe bărbatul său... Ea îi va vârâ în cap idei de răzbunare și *de răutate*... Știi bine că nu trebuie să faci rău pentru rău; ș'a-poi D-zeu iubește pe nenorociți.“

În piesa „L'autre danger“ de M. Donnay, în actul al III-lea, scena XI, este un pasaj, unde Madelena suferă din pricina răutății unui om, fiindu-i chiar periclitată viața din această cauză; iată pasajul:

Heybens (*către D-na Lacorte privind pe Clara care vorbește cu D-na Ernstein*) Spune-mi, nu-i de plâns! Nu-i de plâns Freydières?

D-na Lacorte (*care bănuiește pe Madelena la spațele lor*) Cu ce scop spui aceasta?

Heybens. Fiindcă privesc pe persoana care vorbește cu D-na Ernstein.

D-na Lacorte. Ce legătură are cu aceasta?

Heybens. Cum, ce legătură?... Nu mi-ai spus, e un moment, că era metresa lui? (*Madelena care a auzit cade pe un scaun.*)

D-na Lacorte (*cu privirea ținută*). Eu, nu ți-am vorbit de aceasta. (*Se ridică trăgând pe Heybens*).

Heybens (*inzistând*). Oh! E prea mult... Nu mi-ai spus că D-na Jadain...

D-na Lacorte (*luându-i brațul*). Dar taci odată! Taci odată! (*Tânărul vine lângă Madelena*).

Tânărul. Domnișoară, poftiți evantaliul. (*Zărind pe Madelena leșinată, chiamă*) Prabert!... Prabert!... Vino!...

Prabert. Înștiințează pe măsa... Este colo. (*Tânărul previne pe Clara care aleargă lângă Madelena. Lumea se grămădește împrejur*).

Heybens. Dar, ce are această domnișoară?

D-na Lacorte. Este domnișoara Jadain... Este fata dâșei... Fata dâșei... Ea a auzit totul...

Heybens. Oh! Crezi?

D-na Lacorte. Sunt sigură... Ah! Ești un *răutăcios*... Se vede că te reîntorci dela Bal-Ninh.

Pildele de asemenea natură le putem înmulți; toate nu vor dovedi decât un singur fapt, acela că „oamenii sunt răi“.

O armă a răutății femeii sunt *farmecele*; bineînțeles, aceste mijloace sunt întrebuințate de acelea din clasa de jos; în cea superioară scrisorile anonime sau trimeterea unei persoane străine; cu același scop. Nu știu cum să procedeze altfel; singure să se prezinte nu îndrăznesc; atunci recurg la asemenea mijloace. În alte împrejurări, femeea pentru ca să facă rău, închipuește și altele.

Intriga poate fi considerată ca un act provenit din aceeași cauză, răutatea. Toate intrigele care se săvârșesc, nu au alt scop decât a produce cuiva rău; aceasta este mai cu seamă apanagiul femeilor decât al bărbaților. Lașitatea de multe ori, este epilogul răutății. Un om face rău; de pildă, când acela căruia i-a făcut rău ar veni să-i ceară socoteală, ai vedea pe acest individ că de teama unui pericol, poate numai închipuit, devine laș și miserabil; nu mai contenește cu scuzele; nici nu i-a trecut prin gând să facă așa ceva; că numai o întâmplare l'a făcut să-l bănuiască; că el este absolut nevinovat și că cine l'a informat n'a voit altceva decât, să facă pe socoteala lui o glumă de prost gust. Calomnia așiderea! Dacă acest act nu s'ar face pe ascuns, adică indivizii să se găsească unul în fața altuia, atunci *răul* n'ar avea nici o rațiune de a fi; dimpotrivă acela care calomniază, face răul altuia astfel încât acesta să nu știe și să nu afle decât indirect, că a fost calomniat. Nu are curagiul opiniunilor sale. Dar perfidia, viclenia, cât rău nu poate să aducă cuiva? Cu toate acestea, nu în totdeauna viclenie face rău; foarte de multe ori, viclenia ascunde în sine, o lipsă de credință.

Răzbunarea este un act al răutății. Aceasta se manifestă sub diferite forme; în majoritatea cazurilor sfârșitul răzbunării este un act criminal; între acestea vitriolul sau pumnalul joacă un rol de căpetenie, fiind unele dintre mijloacele întrebuințate de femei. Câteva pilde:

„Une ouvrière blanchisseuse, avait été abandonnée il y a quelques jours par son amant. L'ouvrière apprit que lui l'avait quittée afin d'aller vivre avec une de ses amies; elle, fit le serment de se venger. Hier soir, elle l'aperçut en compagnie de sa rivale. Elle se dressa brusquement devant le couple et frappa son amant d'un coup de couteau qui l'atteignit à l'oeil droit“.

Alt caz:

„Pour de futiles questions de voisinage deux ménagères, se prenaient de querelle dimanche soir. M-me X., terrassait son adversaire M-me Z, après un crépage de chignon homérique. Tout semblait terminé, lorsque, hier matin, vers huit heures M-me Z apercevant M-me X, lui lanca à la tête un bal de vitriol qui la brûla atrocement au visage et sur diverses parties du corps“.

Le Journal. Mardi 6 Mars 1906.

Chiar copiii nu sunt scutiți de această influență. În timpul din urmă citesc într'o gazetă următorul fapt, care merită să fie citat în întregime:

„Louis Mével, âgé de sept ans, est actuellement pensionnaire de l'hospice de Taulé. Mis au pain sec à la suite d'une faute légère par la soeur Zite, il rumina l'idée de se venger. Entrant dans la buanderie au moment de l'absence du personnel, il s'em-

para d'un tison enflammé, monta au premier étage d'un immeuble contigu à l'hospice et mit le feu à la paille d'un lit. Un incendie ne tarda pas à se déclarer, incendie qu'on ne parvint à maîtriser qu'avec conscience de la gravité de son acte, a d'abord nié énergiquement, mais, pressé de questions, il a fini après deux heures de travail. L'enfant ayant quelque par déclaré qu'il avait mis le feu pour se venger de la Soeur“.

Le Journal — Jeudi 8 Mars 1906.

Crima și sinuciderea adesea sunt consecința răutății! Multe cazuri provenite din această cauză se citează. Ziarele sunt pline de asemenea fapte săvârșite sub impulsivitatea unei răutăți împinse la extrem! Câți bărbați nu și-au omorât femeile lor din această cauză? Câți oameni nu s'au sinucis din această pricină? Dacă omul s'ar gândi bine la ceea ce face, bine înțeles, că asemenea nenorocire nu s'ar putea întâmpla. Este inadmisibil ca un om nu numai din această cauză, dar și din altele, să-și ia viața; nu este momentul să discut și să expun părerile mele, asupra acestui punct; aceasta va face obiectul unui alt articol. În orice caz, acela care se sinucide nu este vinovat decât doar într'atât cât pentru un moment, dreapta judecată îl părăsește.

Deși o utopie, totuși Schopenhauer, vorbind de moștenirea calităților, într'o oarecare parte a acestui studiu, spune: „Dacă s'ar putea castra toți înșelătorii, dacă s'ar include în mânăstiri toți nătărăii, dacă s'ar îngriji de toți oamenii cu firea rea, dacă s'ar procura bărbați care să fie oameni în întreaga accepțiune a cuvântului, fetelor inteligente și spirituale, s'ar vedea ivindu-se peste puțin o generațiune care va eclipsa timpurile fericite ale secolului lui Pericle.

Ar fi de luat în seamă că s'ar cruța viața a generațiunii întregi de făcători de rele, hotărîndu-se printr'o lege castrațiunea ca pedeapsă cea mai aspră după pedeapsa cu moarte, precum aceasta a fost în ființă dacă nu mă înșel, la câteva popoare din vechime; rezultatul ar fi cu atât mai mult asigurat, cu cât este cunoscut că cele mai înalte crime se săvârșesc între 20 și 30 ani“.

Dar nebunia, în câte împrejurări, nu este rezultatul unui act rău din partea cuiva? Inteligențele slabe, acelea care cu ușurință se impresionează de orice, cu înlesnire pot să pășească pragul, dezechilibrului mintal. O zicătoare dreaptă din toate punctele de vedere glăsuiește „O vorbă rea face mai mult decât o palmă“. Faptul este adevărat. Câți copii nu se pun pe plâns spunându-le o vorbă rea?

Câți oameni nu-și pierd echilibrul gândirii sau dacă nu cad într'o stare de melancolie profundă? În aceste cazuri acțiunea este analoagă cu aceea a unui traumatism. Bine înțeles, trebuie să avem în vedere pe oamenii cari simț și își dau seamă de acțiunea și calitatea unei vorbe rele sau a unui fapt rău. Altfel n'ar fi posibil nici un neajuns. Câți oameni care nu cunosc noțiunea de ceace va să zică a simți—ființe brute orcât le-ai spune vorbe rele, orcât i-ai vorbi de rău, nu dau nici un semn de viață, nu se mișcă, nu-i impresionează nimic?! Răscoalele țărănești de acum câțiva ani din județul Ilfov și acelea din ultimii timpuri din județul Olt, au fost consecința unui complex de cauze, pe lângă care se poate alătura răutatea și brutalismul din punct de vedere al simțului uman. Dezrădăcinarea arborilor și stricăciunea celor mai mici și neînsemnate lucruri, sunt o dovadă despre aceasta.

Calomniile este o altă formă de răutate. Câte femei sau câți bărbați însurați nu și-au stricat casele din

această cauză? Câte persoane, nu și-au pierdut posturile, rostul vieții? Câți alții nu și-au găsit moartea în urma unei acțiuni calomnioase?

Într'unul din jurnalele de zilele trecute, găsesc următoarea relațiune: „În strada Germană L... înginer distins locuia cu nevasta sa; erau fericiți și liniștiți. Sunt două luni L... în vârstă de 37 ani, auzi cum că se vorbea, că dânsul ar fi violat pe servitoarea lui, o fată de 16 ani. Zgomotul era doar o bănuială; cu toate acestea, deși răsese la început, totuși băgă de seamă că prindea temeiul, începu să se neliniștească și temându-se să nu aibă a face cu justiția, părăsi domiciliul conjugal. D-na L... în vârstă de 22 ani, neștiind ce să creadă și pusă în cunoștință de acuzațiunile aduse bărbatului, în disperare se asfixiă“.

În fine, unele persoane, caută ca răul—nu cel material, dar cel moral,—de care suferă dânsule, să-l treacă altora. Motivul este destul de legitim: mai bine să sufere altul decât dânsul. Acest fel de răutate nu intră în rândul celor descrise mai sus, neavând nici o legătură firească; dânsa constituie o clasă cu totul aparte.

Răutatea este o patimă urâtă. Acela care nu simte că face rău, este scuzabil; omul însă, cu perfectă judecată, cu bun simț, procedând astfel, nu are nici o scuză. Este curios că, dacă acelora care fac rău le spui, ce faci? Pentru ce săvârșești o asemenea faptă? Dânsii cu un cinism revoltător, răspund, așa vreau, așa fac! Ceeace este mai ciudat, e că observându-i bine, vezi că simt o deosebită plăcere vorbind și lucrând astfel! Instinctul acesta al răului e atât de dezvoltat, încât perzând cu desăvârșire noțiunea binelui, aceasta se contopește cu ființa lor, devine ceva neînlăturabil; odată primul pas făcut, alunecșul nu se mai poate înlătura.

Dacă ne-am întreba pentru ce oamenii sunt răi, un răspuns care să lămurească pe deplin chestiunea nu putem da. Un fapt este cert: cu cât se înaintează în progres și civilizație, cu atât răutatea face și dânsa progrese uimitoare; lucrul este explicabil până la un punct oarecare; cu cât nevoile vieții se îngreunează, cu cât lupta pentru traiu devine mai înverșunată, cu atât oamenii devin și dânsii mai răi; nu numai satisfacțiunea, dar și plăcerea pentru aceasta devine mai mare, mai nesățioasă. Crez că răutatea mai are și o cauză morală pe lângă cea socială. Disparițiunea simțimântului religios și ca o consecință firească a celui moral, împinge pe om să fie rău.

Dacă toți se vor gândi mai serios și mai cu dreptă judecată la vorba „iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși“, de sigur că răutatea și acțiunea de a face rău, nu-și vor mai avea ființă în omenire. Cu drept cuvânt, E. Rod într'unul din romanele sale (*La Sacriițe*) spune: „La méchanceté est une maladie: il faut la considérer comme telle, et la guérir...“

Dr. Fl. Simionescu.

Paris. 1910, Iunie.

LITERATURA

UN FIU

Cei doi prieteni se plimbau prin grădina înflorită, unde caldă primăvară împodobise totul cu viață nouă.

1) *Lumea ca voință și reprezentare*. I, II. trad. frac. Cantacuzéne. Librăria Socec și C-nie.

Unul era senator, celălalt membru al academiei franceze; amândoi bărbați serioși, măsurați și cu multă logică, iar contemplarea solemnă le dădea aerul de oameni de mare importanță și considerație.

Din una 'n alta, vorbeau asupra politicii, discutând nu despre principiile conducătoare ci despre oameni, căci personalitățile au totdeauna întâietate asupra treburilor.

Iși mai evocară câteva amintiri și acum mergeau tăcuți unul lângă altul prin aerul cald, care-i făcuse de tot molatici și obosiți.

Peste tot se răspândea un miros de flori, suav, delicios. Pe când vântul adiea polemul unui copac cu florile mari, galbene, atârinate în jos, o suflare ca de aur, în care plutea praful fin al parfumului cel atât de plăcut, împrăstia departe prin spațiu atâția germeni de viață. Senatorul se opri; respira sorbind parfumul delicios ce era în aer și privea mirat la copacul strălucitor și radios ca un soare, a cărui polen se răspândea în toate părțile. Apoi zise: „E nespun de ciudat, cum aceste atome, așa de mici, cari miroase așa de frumos, creează atâtea existențe la depărtare de sute de mile de aici. Celule și sevă de amidouă sexurile în îmboldirea lor instinctivă se caută, se unesc și produc ființe cari sunt plămuite dintr'un germene ca și noi, sunt muritoare ca și noi și prin alte ființe născute în același fel se înlocuiesc neconținut și veșnic ca și noi“.

Se așeză apoi dinaintea copacului, al cărui parfum plin de viață se răspândea la fiecare adiere a aerului și zise: „Ach, măi ștregarule, dacă cineva te-ar trage la răspundere de copiii tăi, pe cari îi arunci în lume fără nici o mustrare de cuget și-i lași în voia soartei fără să te mai îngrijești de ei, tu ai rămânea zăpăcit în cea mai mare încurcătură“.

Academicianul adăogă: „Noi facem tot astfel, amicul meu“.

Senatorul continuă: „Da, eu nu tăgăduiesc și noi îi aruncăm câteodată, dar noi cel puțin o știm și în aceasta stă avantajul și superioritatea noastră“.

Celălalt însă dete din cap: „Nu, eu nu zic aceasta; vezi tu, dragul meu, nu-i aproape nici un bărbat, care să n'aibă vre-un copil, pe care el nu-l cunoaște, din acei așa numiți bastarzi (copii din flori) și care el i-a fost zămislit aproape inconștient, întocmai ca și acest copac“.

Dacă noi am socoti numărul femeilor, pe cari le-am avut,—nu așa? că am cădea tot în aceeași încurcătură în care ar fi acest arbore în fața urmașilor săi?

Cu un cuvânt dacă noi am avea în considerație toate întâlnirile și aventurile noastre dela vârsta de optsprezece până la cincizeci ani s'ar putea presupune că am avut raporturi intime cu două până la trei sute de femei. Acum, amicul meu, ești tu de tot sigur că din acest număr nici cel puțin una n'a prins rod și că n'ai de fecior un pierde vară bătând trotuarele, ori închis la pușcărie fiindcă a furat sau omorât vre-un om cum se cade; sau o fiică ce trăește în vre-un loc ticălos, ori dacă a avut norocul de mamă-sa care s'a sacrificat pentru ea, acum este undeva ca bucătăreasă la vre-o familie?

Gândește-te încă, că aproape toate femeile, pe cari noi le numim „femei publice“ au doi sau trei copii a căror tată este necunoscut, copii ce au venit pe lume din niște îmbrățișări întâmplătoare pentru zece ori douăzeci franci.

În fiecare profesie este câștig și pierdere. Aceste odrasle fac parte din „pierderile“ profesiunii. Cine sunt acum educatorii lor?—D-ta—eu noi toți, așa zișii oameni de elită?

Acestea sunt rezultatele serilor și petrecerilor noas-

tre plăcute când carnea noastră sătulă și îmbăcșită ne îmboldește la aventuri.

Hoții, pungașii, calicii cu un cuvânt toți vagabonzii sunt copiii noștri.

Vezi tu, eu din parte-mi am o faptă îngrozitoare pe conștiință și vreau să ți-o povestesc.

Ea este pentru mine o neîncetată imputare mai mult, o încontinuu îndoială, o nesiguranță de nesuferit care mă chinue teribil.

În tinereță, pe când eram de 25 ani, am întreprins împreună cu un prieten, care acum este consilier de stat, o excursiune în Bretania.

După un marș forțat de 15-20 zile, după ce vizitarăm coasta de nord și o parte a capului Finister sosirăm în Dorarnenz, de aici trecurăm într'o zi de marș prin creștetul pustiu al capului Raz și dormirăm într'un sat, al cărui nume se termina în „of“ însă a doua zi o oboseală curioasă îl cuprinsese pe camaradul meu și-l culcă la pat. Spun „pat“ din obișnuință însă adăpostul nostru consta numai din câțiva maldări de paie.

E din cale afară de greu să fii bolnav într'un asemenea loc.

Îl siliu pe prietenul meu să se scoale și pe la patru sau cinci după amiază ajunserăm în Audierne.

A doua zi simțindu-se mai bine, plecarăm din nou, însă pe drum se îmbolnăvi de tot rău și numai cu foarte multă străduință, puturăm să ajungem în Pont-Lablé. Aici aveam cel puțin o gazdă mai bună.

Prietenul meu stătea în pat și medicul ce fusese chemat din Quimper, constată o temperatură ridicată fără a-i putea stabili cauza. Cunoști Pont-Lablé? Nu.

— În acest oraș se vorbește aproape peste tot numai dialectul bretonic, aici este localitatea ce cuprinde quintezența moravurilor, legendelor și deprinderilor bretonice.

Chiar și astăzi acest colț de țară a rămas neschimbat.

Zic „chiar astăzi“ căci vai, din nenorocire, acum în fiecare an mă întorc acolo.

O baltă mare pustie, chiar pustie, pe care paseri sălbatică zboară în toate părțile izbește zidul unui vechiu castel. Din această baltă se formează un râu pe care bărcile pot vâsli până în oraș. Stradgile înguste, casele vechi. Oamenii poartă pălării mari, gilecă frumos brodată și o haină formată din patru părți suprapuse—cea dintâi cam de o palmă acoperă numai umerii, cea din urmă se întinde până la brâu deasupra pantalonilor.

Fetele, frumoase, pline de viață au piepturile înfășurate și strânse într'un fel de pieptare cari așa de mult le strâng și apasă sânurile lor mari și ispititoare par'că nici nu le-ar avea. Părul și-l strâng în creștet sub o particulară și ciudată bonetă, țesută adesea din fire de aur și argint, iar fața e încadrată prin dreptul tâmplilor de două panglici foarte frumos brodate.

Servitoarea din hotelul nostru era de optsprezece ani cel mult și avea niște ochi albaștri, de acel albastru prin care cele două pupile mici și negre sclipiau ca niște diamante, dinții mici și ascuțiți ce-i arăta neconținut la fiecare zâmbet păreau făcuți să sfârșime granitul.

Ea nu știa nici o vorbă franceză și vorbea numai dialectul bretonic, ca majoritatea oamenilor din această parte.

Prietenul meu nu se mai făcea de loc bine și deși nu isbucnea nici o boală, totuși medicul îi interzise de a mai urma călătoria și-i recomanda liniștea cea mai complectă.

Eu stăteam zi și noapte lângă el. Servitoarea cea

tânără venea necontenit înăuntru fie că aducea de ale mâncărei, fie medicamente.

Eu o necăjeam câte o leacă, ceea ce ei părea că-i face plăcere, nu vorbeam însă de oarece nu ne puteam înțelege de loc.

Într-o noapte, pe când rămăsesem foarte mult lângă bolnav, mă întâlnii în drum spre odaia mea cu fetișcana, care mergea în a sa. Ușa odăii mele era deschisă, o cuprinseiu deodată fără să mă gândesc ce fac, mai mult din glumă decât din alte motive, îi cuprinseiu talia și înainte de a-și dobândi ea curajul o aruncau în odaie, pe care o încuiaiu. Ea se uita la mine mirată, speriată, prostită chiar, însă temându-se de scandal nu țipă, căci în acest caz se aștepta fără îndoială la o alungare din partea stăpânilor și chiar dela propriul său tată.

Făcusem aceasta din glumă, însă după ce ea se află lângă mine, dorința de a o avea mă cuprinse.

Fu o luptă lungă și tăcută, o luptă piept la piept în felul atleților, la sfârșitul căreia sleită de puteri căzu.

Odată păcatul săvârșit, se ridică repede, se repezi spre ușă și aruncând zăvorul dispăru.

În zilele următoare abia o putui vedea. Nu suferea să mă apropriu de ea.

După ce prietenul meu se însănătoșă, în ajunul călătoriei, pe la miezul nopții, o văzui cu picioarele goale și numai în cămașă intrând în odăia mea, în care tocmai atunci mă retrăsesem. Ea se aruncă în brațele mele, mă strângea cu patimă, mă sărută până dimineata, mă dezmerda, plângea, suspina și îmi dădu toate asigurările și dovezile de gingășie și desepărare pe cari o femeie ni le poate da, când nu înțelege nici un cuvânt din limba noastră.

După opt zile uitasem această aventură, din cele atât de multe și obișnuite călătoriei, de oarece servitoarele otelurilor sunt în deobște destinate pentru amuzarea călătorilor.

Treizeci de ani trecură fără să mă mai gândesc la această întâmplare, treizeci de ani până să mă întorc în Pont-Lablé.

În anul 1876 vizitaiu, întâmplător din nou această localitate, în timpul unei excursiuni pe care o făceam să adun material pentru o carte.

Nimic nu-mi păru schimbat. Castelul, cu zidurile vechi, balta, orașul: toate aceleași. Hotelul, fusese reparat și mobilat din nou și arăta o culoare modernă. La intrare mă întâlnii cu două fete ca de vreo optsprezece ani, frumoase și pline de viață; și ele purtau același fel de îmbrăcăminte ca acum treizeci de ani.

Să fi fost pe la șase seara. Mă așezaiu la masă spre a lua cina. Pe când birtasul mă servea el însuși, începui, fără îndoială mânat de soartă, să-l întreb: „Ați cunoscut pe stăpânii de mai înainte ai acestei case?” Eu am stat aici, vreo zece zile, sânt treizeci de ani acum, e mult timp de când vă spun eu.

El răspunse: „Aceia erau părinții mei domnule!”

Începui să-i povestesc cu ce prilej, am fost pe aici și cum prin îmbolnăvirea prietenului meu am fost nevoit să rămân aici. El nu mă lăsă să-mi termin vorba.

— „Oh, îmi amintesc foarte bine. Eram atunci de vreo 15—16 ani, d-v. dormeați în odaia din năuntru, și prietenul d-v., în aceea în care locuiesc eu acum, dinspre stradă.

Abia acum îmi amintii de fata cea tânără și întrebaiu: „mă rog, vă mai aduceți aminte de-o servitoare tânără și frumoasă care era atunci la tatăl

d-v., și dacă memoria nu mă 'nșeală avea niște ochi frumoși, albaștri și niște dinți...”

Dânsul continuă: „Da, domnul meu, ea a murit puțin timp după aceea în timpul leuziei”. Apoi arătă cu mâna în spre grajd unde un om slăbănog și schiop strângea băligarul dela vite și adăogă: „Acela-i fiul ei”.

Începui să râd: „Dar el nu-i frumos și nu seamănă de loc cu mama sa. Se vede că-i seamănă lui tată-so”.

Birtaşul zise: „Se poate, însă niciodată nu s'a putut afla cine a fost tatăl. Ea a murit fără să-l spună și nimeni de pe aici nu știa că ea să fi avut vre-un amant.

A fost o mirare colosală când s'a aflat că-i grea. Nimănui nu-i venea să creadă”.

Un fior mă străpuse, o simțire chinuitoare mă cuprinse și-mi împresură sufletul ca în apropierea unei mari nenorociri. Începui să observ mai de aproape pe acel om. El căra apă la cai. Mergea schiopătând și cele două găleți le ducea cu mare trudă din pricina piciorului celui scurt. Era îmbrăcat în niște zdrențe, îngrozitor de murdar, părul lung, încălcit atârna în jos căzând peste obraz ca o coamă.

Birtaşul zise mai departe: „Nu-i capabil de nimic și numai din milă a fost ținut aici. Poate ar fi și el mai bun dacă ar fi fost crescut ca alți copii. Dar ce vroii domnul meu! Nici tată, nici mamă, nici bani! Părinții mei au avut milă de el, totuși înțelegeți d-v., nu era însă al lor”.

N'am mai spus nimic, însă toată noaptea m'am gândit la acel monstru de rânđaș și-mi repetam într'una: „Dacă el ar fi fiul meu? Fusesem eu în stare să ucid acea fată și să dau naștere acestei ființe? Și totuși ar putea fi!”

Mă hotării să vorbesc chiar cu el și să aflu exact data nașterii sale. A doua zi îl chemai la mine. Nu știa de loc franțuzește. O servitoare făcu pe interpretul. Dar în zadar, el nu știa nici ce vârstă are. Și cu o mină de idiot, stătea înaintea mea, în vârtea pălăria în degetele sale ciolănoase și murdare și râdea prostește; însă în acest răs eșeau la iveală anumite trăsături din colțurile gurii și în clipirea ochilor ceva care amintea răsul de odinioară al mamei sale.

Rugai atunci pe birtaş, care era foarte îndatoritor și-mi aduse actul de botez al nenorocitului. El se născuse la opt luni și 26 zile după plecarea mea din Pont-Lablé, de oarece îmi amintesc foarte bine că la cincisprezece August am plecat în Lorient. Actul purta observațiunea: „Tatăl necunoscut”. Mama se numea Jeane Kerradec.

Înima-mi începu a se bate acum puternic. Eram așa de agitat că nu mai puteam nici vorbi, și priveam numai la această vită a cărui păr galben și lung îmi părea când ca o grămadă de gunoiu, când ca un animal; și flăcăul din naintea mea părea vadit incurcat încetă să mai râdă, lăsă capul în jos și căuta să plece furișându-se.

Toată ziua rătăcii pe cursul gârlei, cuprins de cele mai chinuitoare reflexiuni. Totul era în zadar. Nu puteam ajunge la nimic hotărît. Ceasuri întregi și iarăși ceasuri întregi cântăream toate împrejurările, toate motivele bune sau rele, pentru sau contra dacă ași putea fi eu tatăl lui; mă cufundam în fel de fel de presupuneri pentru a reveni iarăși în aceiași îngrozitoare nesiguranță și apoi iar la convingerea înspăimântătoare că acest om, cu adevărat, era fiul meu.

N'am mai putut nici mânca și m'am retras în odăia mea. Mult timp m'am trudit să pot adormi,

în cele din urmă mă cuprinsese somnul, un somn cu viziuni îngrozitoare. Par'că vedeam pe acest flăcău cum îmi râdea în față și mă striga: „Tată“ apoi s'a prefăcut într'un câine, mă mușca de picioare, voiam să fug, el mă urmărea peste tot și în loc să latre, vorbea și mă batjocorea; apăru apoi înaintea colegilor mei dela academie, cari se convocaseră să decidă dacă eu sunt tatăl lui; și unul din ei strigă: „Nici nu mai rămâne îndoială, priviți câtă asemănare“.

În adevăr, vedeam că acest monstru îmi seamănă. Mă deșteptai cu aceste gânduri și cu dorința nebună de a revedea pe acel om și a stabili dacă într'adevăr avem sau nu trăsături comune.

Îl întâlneau pe când mergea la leturghie, căci era într'o Duminecă și-i dădui câțiva lei pe cari-i privi incremenit. Incepu să râdă într'un mod cu totul uricios, luă banii și foarte incurcat dispăru din fața mea după ce bolborosi abia un cuvânt ce fără îndoială trebuie să fi fost „Mulțumesc“.

Ziua trecu pentru mine în aceiași neliniște ca și celelalte trecute. Spre seară chemai pe otelier și-i vorbiu cu multă prevedere și șiretenie că a-și voi să mă interesez mai de aproape de această nenorocită ființă, a-i înlesni mijloacele de traiu și a face ceva pentru el.

Însă omul îmi răspunse: „Oh, v'ăși ruga, să nu vă mai gândiți la aceasta d-l meu. El nu-i capabil de nimic și d-v., nu veți avea decât neplăceri din asta. Nu-l întrebuințez decât la rănirea grajdului și aceasta-i toată treaba pe care o face. Pentru aceasta îi dau de mâncare și doarme lângă cai. De mai mult el nici n'are nevoie. Dacă d-v., aveți o pereche de pantaloni mai vechi, dați-i, însă în câteva zile vor fi zdrențe.“

Nu mai stăruiu în dorința mea și rămăseiu să mă gândesc.

Seara, servitorul se întoarse acasă dăr grozav de beat; în așa hal că era cât pe aci să pue foc la casă. Pe un cal îl trânti jos bătându-l cu călcăiul și în cele din urmă, mulțumită generosității mele, adormi în murdăria de sub strașina grajdului.

În zilele următoare am fost rugat să nu-i mai dau nici un ban. Rachiul îl turba, și îndată ce avea doi bani în buzunar, îi dădea pe băutură.

Birtașul zicea: „A-i da lui bani, însemnează a-i dori moartea“.

Acest om care nu avusese niciodată bani, afara doar de câteva centime pe cari i le aruncau călătorii, nu cunoștea altă întrebuințare a acestui metal decât crâșma.

Ore întregi stăteam închis în camera mea, cu o carte deschisă înainte-mi în care mă sileam să cetese, dar nu puteam face nimic; mă gândeam necontenit și observam pas cu pas această vită, pe fiul meu, pe fiul meu! și căutam să descoper dacă el ar avea vre-o urmă, vre-o trăsătură de-a mea. După multe și îndelungate cercetări ajunseiu să descoper la frunte și în așezarea nasului linii asemănătoare și în curând fui convins de-o perfectă asemănare, pe care o ascundea numai felul deosebit al îmbrăcăminteii și coama lui cea urită.

Trecuse peste două luni de când venisem în Pont-Lablé. Nu puteam să rămân mai mult aici fără a da de bănuț și plecaiu cu inima sfâșiată, după ce dădui ceva bani birtașului ca să facă mai omenesc traiul servitorului său.

Așa trăiesc de zece ani cu aceste gânduri, cu această nesiguranță și îndoială chinuitoare. În fiecare au o putere neînvinsă mă duce în Pont-Lablé.

În fiecare an mă condamn să văd această vită în-nămolită în băligar, să găsesc noi asemănări și să

încerc în zadar a-i fi de folos. În fiecare an mă reîntorc acolo, în fiecare an șovăesc în siguranța mea, pe fiecare an crește spaima mea, chinul meu.

Am încercat a-i da oarecare instrucțiune. El este un idiot nevindecabil. Am încercat să-i fac viața mai ușoară. El este un bețiv incorigibil, cheltuește toți banii, cari i se dau numai pe băutură și înțelege foarte bine să-și vândă hainele cele nouă ca să-și procure rachiul.

Am încercat să înduplec prin blândeță pe stăpânul său, ca să-l mai cruțe și să-i ofere bani, ca să se obișnuiască cu ei. Birtașul, mirat de atâta interes din parte-mi, mi-a răspuns foarte rațional. „Totul ce faceți pentru el, domnul meu, numai atunci i-ar fi folosit, când ar fi fost dela început, dela temelie, ca copil. Acum e prea târziu să-l mai îndreptăm. Trebuie să-l ținem ca pe un prizonier. Însă îndată ce-l pui în libertate, revine la ceea ce este.“

Dacă voiți să faceți un bine, nu vă lipsește prilejul pentru aceasta, vedeți bunăoară sărit atâția copii lepădați, însă alegeți-vă unul care să răsplătească truda d-v.“

Ce puteam să mai zic?

Și dacă ași fi arătat numai o umbră din îndoiala care mă chinuia, de bună seamă că acest idiot ar fi devenit artăgos, m'ar fi amenințat, spre a mă storce de bani, a mă expune și compromite.

El mi-ar fi strigat „tată“ cum am auzit în vis.

M'ar fi compromis... pe mine, acel, care omorîsem pe mama lui și făcuseră să se nască această ființă imbecilă, această buruiiană de grajd care s'a trezit și a crescut în băligar, acest om care dacă ar fi avut din timp o altfel de creștere, ar fi și el altfel.

Și nu-ți închipuești ce simțimânt ciudat, chinuitor și insuportabil mă cuprinde, când mă gândesc, că el este născut din coapsele mele, că prin acea legătură tainică care leagă pe tată de fiu, el este al meu, că datorită grozavelor legi ale credității, prin mii de feluri, prin sângele lui prin carnea sa „eu“ sânt. că chiar și aceiași germenii ale boalelor, aceleași predispoziții ale pasiunilor le posedă și el ca și mine.

Și necontenit mă stăpânește o cerință arzătoare să-l văd; privirea lui însă îmi pricinuește o suferință nespūsă, și dela fereastra mea îl privesc ore întregi cum rânește și cară baliga vitelor și-mi repet: „El este fiul meu!“

Câte odată simțesc dorința neînvinsă să-l îmbrățișez, dar până acum n'am atins niciodată mânele sale murdare“.

Academicianul tăcu. Prietenul său, senatorul, îngână: „Da, cu adevărat, ar fi trebuit să ne îngrijim mai mult de copiii bastarzi“.

Un vânt puternic se ridică, copacul mare, galbea își scutura florile, ce cădeau ca o ploaie miroitoare pe cei doi bătrâni, cari respirau adânc aerul îmbalsămat în vreme ce Senatorul adăogă: „Totuși, ce frumos e să fii de douăzeci și cinci de ani, chiar aruncând în lume astfel de copii“.

Guy de Maupassant.
(trad. de George I. Simeon).

DISJECTA MEMBRA

CUGETĂRI

Omul are darul să înjosească natura când o atinge și să o facă tot pe atât de ridiculă ca și el.

*

În timpul de față hipocrisia ea însăși devine ușurată. Au mai rămas doar formule goale ale hi-

pocrisiei, ca și cum ai avea coaja unui crustaceu, animalul însă s'a dus. Hipocrisia era cea din urmă adâncime, și, ca și vițiul, era socotită eternă. Ea n'a fost însă nicidecum. Timpul de față e prea mișel ca să-și mai dea oboseala unei măști și oboseala unei tinute. Tartuffe a devenit ceva cu neputință. Sărmana de tine hipocrisie! Or s'ajungă, la urma urmei, ca s'o regrete.

Marirea celor ce sunt omoriți se măsoară cu josnicia călăilor.

Să nu ai decât câțiva cunosători ai tăi, e îndestul chiar dacă n'ar fi ei mai mult decât un pumn de oameni, - e însă pumnul lui Samson care se năpustește pe Filistin și care ajunge totdeauna ca să zdrobească împotrivirea animalului acela hortoș care e opinia publică.

E ceva mai bun decât să lingusești amorul propriu, e să nu-l rănești niciodată.

Nici cei cari iubesc adevărul, nici cei cari iubesc frumosul, nu se pot îngriji de politică, care nu se îngrijește nici de frumusețea nici de adevărul lucrurilor.

Sunt două feluri de cuirasieri pe câmpul de bătăie al vieții.

Alții își pun una când sânt răniți și curge sângele.

Unii au o platoșă pentru ca să nu fie răniți.

Nici odată să nu vadă poporul curgând sânge regeșc! Suplicii unui Rege schimbă spiritul unui popor de-apururea!

Oamenii mari sunt ca și florile cele mai frumoase... Se nasc subt băligar și prin băligar se aruncă asupra-le invidioșii și imbecilii.

Dușmanul cel mai primejdios al unui suveran, e nevastă-sa când ea știe să facă alte lucruri decât copii.

Ce este iadul? Cerul în văgăună.

Inima unei femei e întotdeauna o carte de jucat.

La o oarecare adâncime în real, întâlnești totdeauna idealul, acei însă cari în artă sunt numiți realiști, nu sapă niciodată până acolo.

Egalitatea înaintea legii nu probează decât un lucru, anume că nu mai sânt altele.

Trecutul este părintele viitorului, ar trebui însă ca prezentul să fie o femeie bună de casă pentru ca copilul să fie bine crescut.

Înțeleg mânia împotriva lui Dumnezeu, dar nu înțeleg tăgăduirea lui.

Ni se vorbește de educație, de educații mărețe. Fleacuri! nu este altă educație decât aceea pe care o primești dela lucrurile pe cari le-ai privit cu ochii tăi însăși.

Chiar când sânt în lume și vorbesc cu veselia aceea îmbătătoare care este, cred, caracterul vorbirii mele, sânt singur, cu desăvârșire singur.

J. Barbey d'Aureville.
Traducere de C. B.

ȘCOLARE

ȘCOLILE AGRICOLE DE IARNĂ DIN GERMANIA

Daniel Zolla își începe cartea sa intitulată „Questions agricoles d'hier et d'aujourd'hui“ citând cele zise de învățatul agronom roman Columella:

„Văd peste tot școli deschise retorilor, dansatorilor, muzicanților; bucătarii și bărbierii sunt „en vogue“, pe când pentru arta care fertilizează pământul, nu este nimic, nici profesori, nici elevi...”

Cam așa ceva am putea zice și noi despre cele dela noi, multe avem, școli superioare, muzee, ... și de toate; dar tocmai multe școli de cele mici cari atacă puțin bugetul și care ar da foloase mari învățând pe cei de jos cum să facă să producă mai mult de pe îngustul lor ogor, n'avem. Școli elementare de agricultură nu avem decât 12 iar aceste au un contingent minuscul de circa 295 elevi, anual.

Din acest minuscul număr de 295 elevi, 155 au devenit plugari la casele lor, deci aceștia ar fi gospodarii model în sate, iar restul de 140 au devenit conțopiști, logofeți, vizitii... etc.

Se naște întrebarea: Pentru sacrificiile făcute de stat, s'a văzut vre-o îmbunătățire a agriculturii unde, în vreun sat, și care îmbunătățire să fie provocată direct sau indirect de elevul produs din școlile elementare de agricultură?

Am vrea să știm aceasta și o anchetă pentru a se stabili folosul practic și științific al școalelor elementare și inferioare de agricultură ne-ar edifica.

Cum am putea face să dăm la lumină la cât mai mulți și cu mijloace cât mai puține?

Intru câtva s'ar putea face prin crearea, pe lângă fiecare școală inferioară de agricultură și pe lângă cele elementare, de școli agricole de iarnă ce se pot înființa fără nici o încărcare a bugetului și fără nici o greutate.

Voiu rezuma întâiu ce este o astfel de școală și dezvoltarea la care au ajuns în Germania.¹⁾

Am arătat în un număr trecut că Pestalozzi în 1775 a înființat prima școală de agricultură. Școli bazate pe principiile lui găsim în prima jumătate a secol. XIX răspândite peste tot în Germania și conduse de marii proprietari cari aveau tot interesul să aibă cât mai mulți elevi căci aceștia munciau, practica fiind totul, teoria absolut nulă.

Mai târziu autoritățile și alte instituții își dau seama de importanța acestor școli, le iau pe mâna lor, le organizează și dă teoriei locul care-l merită și în modul acesta s'au născut școlile inferioare agricole numite Ackerbauschulen și mai târziu în ultimele decenii Winterschulen cari au ajuns azi la o colosală dezvoltare în Germania.

Școlile agricole de iarnă sunt înființate pentru fiii sătenilor cărora nu le dă mâna să-i trimeată pentru mult timp la învățătură și cari nu se pot dispensa de munca copilului pe timp de vară când lucrătorul e așa de căutat.

Aceste școli care de regulă durează două semestre (ierni) au scopul de a instrui în ale agriculturii și în datoriile și drepturile de cetățean cinstit și conștient pe viitorul plugar.

1) Dr. Karl Hey: Der mittlere u. niedere lchw. Un terriecht in Deutschl. Zeitschrift für die gesamte staatswissenschaft. 2. u. 3. Heft. Tübingen 1909.

Dr. K. Paulus: Kgl. Preuss. Minister. für Landwirtschaft... statistik der lchw. u. zweckverwandten Unterrichts-Anstalten Preussens. 1903-1905. Berlin 1906.

Învățătura la astfel de școli costă prea puțin sau de loc, sătenii germani le iubesc și cu dragoste își trimit la ea feciorii în timp de iarnă decât să-i vază hoinărind pe drumuri. Chiar dacă școala e situată în orașelul apropiat țăranul nu se teme că fiul se va da la plăcerile orașului, căci timpul e scurt și tânărul n'are vreme să uite viața dela căminul părintesc.

Sistemul cel mai generalizat este acel în care cursul durează două ierni în fiecare câte o clasă. Sunt și altele, prea puține, cari trec tot cursul în un semestru, dar nu dau rezultate satisfăcătoare. În două ierni materia este mai bine împărțită iar cele începute de un elev în prima iarnă sunt completate în a doua. În anul 1905 în Germania numărul școlilor de iarnă era 247, poate azi o mai fi crescut, ele sunt întreținute și create prea puține de Stat, cele mai multe de comune, camere agricole, societăți religioase... etc.

Cursurile încep între 1—15 Octombrie și se sfârșesc la 15 Martie—1 Aprilie.

În genere sunt admiși elevi absolvenți ai școlii primare și cu vârsta de 13—17 ani, variind, dar se pune mare bază pe practica ce elevul a făcut-o la ferma părintească înainte de a veni la școală.

În Württemberg nu se cere absolvența școlii primare ci se admit elevii în urma unui concurs care să arate dacă elevul posedă cunoștinți pe cari să se poată prinde cele ce i se vor preda în școală.

Orașul în care e școala oferă localul, luminatul și încălzitul; câmp de experiență și grădini, puține sunt care au. Câteva școli au și internate.

Cursurile sunt predate de un director, uneori singur, mai deseori ajutat și de alți institutori, horticultori, pomicultori, veterinari, etc., cari ar avea sediul împrejurul școlii. Institutorii ajutători uneori sunt luați cu sezonul (1000—1200 M. pe sezon) ceia ce-i un rău, căci ei trebuie să se familiarizeze cu agricultura ce se face în regiunea unde-i școala și n'au timpul căci fac de ex., un sezon în Westfalia, altul în Posen și așa mai departe. Școlile sunt inspectate de întreținători.

Programul variază dela școală la școală, dar în general el trebuie să cuprindă științi generale și științi speciale; azi se observă o tendință pentru unificarea programelor căci deseori se întâmplă ca o materie să fie predată mult mai pe larg decât alta, după placul directorului, sau Chimia să fie predată în urma Agrologiei, Ingrășămintelor, etc., ceia ce-i mare greșală căci aceste ultime se bazează pe prima etc.

Se predă: Aritmetica, Geometria, Istoria, Geografia, L. Germană, Desemnul, Botanica, Chimia, Fizica, Anatomia, Agrologia (cu ramurile ei), Zootehnica, Econ. rurală, Comptabilitatea, Mașini agricole, Higiena; însă cu toate modificările posibile.

Mai există și un fel de școli agricole de iarnă ambulante, învățătorul are un cerc de sate în care toată iarna ține cursuri 1—2 în fiecare sat.

Directorul și institutorii în timpul verei sunt ocupați ca învățători agricoli ambulanti, măsură admirabilă, căci ei vizitează pe foștii lor școlari din iarnă, le observă progresele, le împropătează cunoștințele, fac conferinți la câmp, în grajd, deseori tot ei dirigează asociații agricole sau stațiuni pentru creșterea vitelor. Rezultatele sunt admirabile.

Scopul școlilor în general nu e pentru a furniza funcționari, căci în 2 ierni elevul nici nu poate fi pregătit pentru așa ceva; tendința spre funcționism a absolvenților e aspru combătută.

În liniamente mari aceste ar fi miezul principiilor pe care sunt bazate școlile de iarnă din Germania.

La noi, aceste școli s'ar putea alipi la fiecare școală inferioară și elementară de agricultură; elevi ar fi, căci s'ar organiza așa încât ar putea fi contopite cu școlile de adulți; directorul și învățătorii ar putea-o organiza pe timpul iernei, predând primul materiile speciale, iar învățătorii pe cele generale.

Program simplu, elementar de tot, să nu fie plictisiți cu lucruri ce nu i-ar interesa, metodă în predare, ar asigura succesul. S'ar putea începe de probă măcar la una—două școli elementare de agricultură.

Tot învățământul agricol nu valorează nici un ban când se mărginește între zidurile unei instituții, prin orice mijloc trebuie răspândit, vulgarizat și pentru asta nu-ți trebuie mare știință și profunzime teoretică ci multă voință și dragoste, să nu ții lumina sub obroc.

Dr. Agricola Cardaș.

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

CUM SE FALSIFICĂ ISTORIA

În numărul dela 20 Iulie al ziarului „Seara” se găsește o traducere din Maupassant sub titlul de „Istoria Franței în cuvinte celebre”. Această scurtă schițare a lui Maupassant destul de vioaie și de pișcătoare, este falsă aproape în întregime din punctul de vedere al adevărului istoric. Desigur că Maupassant n'a făcut decât să reproducă cuvintele de spirit ale personagiilor celebre din Istoria Franței, așa cum le-a auzit sau citit în pamfletarii și istoricii îndrăgostiți de frazele de efect ce nu-s de cele mai multe ori decât invenția lor și în cazul cel mai bun un rezultat al dorinței sau instinctului de exagerare. Vina nu-i a poetului ci a istoricului, căruia trebuie totuși să-i mulțumim că a dat prilej celui dintâi să-și arate înc'odată ironia rece a frazelor sale concise ce pun într'un relief așa de ciudat ridiculele pe cari le observă.

Dar adevăru-i adevăr, și trebuie să-l dăm în toate lucrurile, fără șovăială. E de ajuns să ne gândim că mai toți ne-am făcut păreri hotărâte despre diferite personaje pe cari credem că le cunoaștem „à fond”, rezumați fiind pe un cuvânt sau pe o idee a lui.

Ce-i drept, frumosul și bine'e dat la iveală ne bucură, dar nu trebuie să ne întristeze mărturisirea răului. Mai bine un adevăr hidos decât o minciună seducătoare; și istoria e plină de asemenea minciuni.

Mă voiu agăța numai de vorbe nu și de fapte. Și dacă, trecând cuvintele prin sită, vom da de un adevăr ce ne-ar decepționa, e mai bine să lăsăm să se nască decepțiunea, decât să renunțăm la adevăr.

Începând dela legenda lui Romulus și Remus, și până în secolul trecut, istoria ne oferă ades prilejul de a sta la îndoială asupra celor mai multe din faptele și cuvinte'e sale celebre. Ar fi poate interesant să arătăm adevărul legendei cu lupoica (lupa?) ce a alăptat copiii Rheeli Silvia al legendei lui Curtius, al butoiului și lanternei lui Diogene, al Horațiilor și Curiaților, al eroismului lui Leonidas la Thermopiles, lui Mucius Scaevola, Manlius Torqua-

tus și atâtea altele. Dar ar eși afară din cadrul celor ce ne-am propus să arătăm. Și fiindcă e vorba de istoria Franței, ne vom ocupa aproape numai de ea.

Mult timp, istoricii cei mai serioși chiar, au dat crezământ cunoscutelor cuvinte: „*Tout est perdu hors l'honneur*“ pe cari le-ar fi scris Francisc I-ul pe un bilet adresat mamei sale după înfrângerea dela Pavia. Dar, când în locul biletului de 5 cuvinte se găsi o scrisoare de mai bine de douăzeci de rânduri, care era desigur copia aceleia pe care o scrisese Francisc I-ul, toți stătură la îndoială. N'ar fi locul aici să redăm toată scrisoarea adresată așa cum a extras-o Champollion dintr'un jurnal manuscris din acele timpuri. E de ajuns a arăta prima frază care începe așa: Madame, pour vous avertir comment se porte le ressort de mon infortune, de toutes choses ne m'est demeuré que l'honneur et la vie qui est sauve, etc....

Istoricii, cu mania de a rezuma sau mai bine zis de a condensa care îi apucă câteodată și mai totdeauna nenimerită, au gândit că reducând la cinci vorbe bine întoarse toată scrisoarea, îi vor da mai multă putere. Și au făcut asta cu atât mai multă grabire cu cât au șters: „*et la vie qui est sauve*“. mică considerațiune incidentă care e ce-i drept mai puțin eroică ca restul, dar mai naturală, mai ales când cugeți că e un fiu ce scrie mamei sale. Istoriograful lui Carol Quintul, Antonio de Vera, se folosi și el de expresia aceasta greșită, și fie că nu avea interes ca s'o îndrepteze, fie că-i plăcea mai mult firei sale castilane, o redete așa cum o auzise. Cu timpul greșala se populariză, începu a fi cântată, Clément Marot o întrebuiță într'o epistolă, și astfel rămase până 'n vremea noastră când prea puțin cunosc adevărul.

Sunt două versuri cari s'au răspândit în toată lumea din ziua când se zice că Francisc I-ul le-ar fi scris pe un geam al castelului Chambord:

*Souvent femme varie;
Bien fol est qui s'y fie.*

Brantôme, autorul „*vieței damelor galante*“, spune între altele că ducându-se odată la Chambord, un bătrân portar, fost valet de-al lui Francisc I-ul, l-a dus în odaia regelui și i-a arătat lângă fereastră fraza aceasta scrisă de mâna lui Francisc: „*Toute femme varie*“. Deci cele două versuri se reduc la trei simple cuvinte. Putem crede pe Brantôme ca fiind singurul care a vorbit de aceasta ca de un lucru pe care l-a văzut.

Vorbele cunoscutului chirurg din veacul al XVI-a Ambroise Paré: „*Je le soignay, Dieu le guerit*“, vorbe pe cari toți inventatorii de povești i le pun în gură, nu-s ale lui. Ele nu-s decât o reminiscență a celor ce le spunea regele Franței fiecăruia dintre cei pe cari îi atingea spre a-i vindeca de scrofule: „*Le Roy te touche, Dieu te guerit*“.

Voltaire în „*Henriada*“ (și de aci mulți istorici) pune în gura lui Carol al IX-a aceste cuvinte pe cari le-ar fi pronunțat în fața cadavrului lui Coligny: „*Le corps d'un ennemi mort sent toujours bon*“. Walter Scott pune aceleași cuvinte în gura lui Ludovic al XI-a. O, licențe ale romanului istoric! Cuvintele acestea sunt spuse în adevăr de Vitellius la Bebric.

Se spune că Henric al IV-a, voind să aibă Parisul și având a alege între credință și capitala Franței ar fi zis: „*Paris vaut bien une messe*“. Fournier ne spune că o persoană din acele vremuri, singura care vorbește despre fraza aceasta, dă o bună lecție istoriei când spune că Ducele de Rosny fiind întreat de Henric al IV-a de ce nu vine la leturghie, ar fi răspuns: „*Sire, Sire, la couronne vaut bien une messe*“ ceea ce schimbă cu totul înțelesul frazei prin ea însăși și prin cel ce-a spus-o.

Dela Ludovic al XIII-a, prieten al nimeritelor răspunsuri, n'a rămas nici un cuvânt de seamă. A fost tot așa de nepopular ca și Henric al III-a și ducea greul acestei nepopularități. Celorlalți li se atribue spirit; acestora doi, nu li se face nici măcar cinstea celui pe care l-au avut. Faptele ce se povestesc despre Ludovic al XIII-a sunt aproape toate ridicule; cuvintele ce i se atribue sunt îngrozitoare. Din fericire pentru memoria sa, nu e greu de probat că și unele și altele sunt inventate. Și în cazul acesta nu-i de mirare că s'a trecut sub uitare adevăratele lui vorbe ce n'au fost lipsite de spirit.

S'a povestit mult timp despre devotamentul cavalerului d'Assas, care încolțit de vrăjmași și cu bionetele deasupra pieptului său, pronunță sublimul cuvânt: „*A moi, Auvergne, Voilà l'ennemi!*“ Ei bine, cuvintele acestea nu aparțin lui D'Assas, ci sergentului Dubois din același regiment; dar printr'o greșală aproape inevitabilă într'o zi de luptă, cuvântul fu atribuit tânărului ofițer d'Assas, care întovărășea pe Dubois și care fu rănit în același timp cu acesta.

Grimm, Diderot, Lombard de Langres și alții, au arătat adevărul, dar greșeala fiind popularizată a rămas greșală, a adoptat-o și Voltaire și o crede, astăzi încă, mai toată lumea.

Cunoscutul cuvânt al lui Ludovic al XIV-a: „*L'etat c'est moi!*“ e o născocire nimerită, dar totuși o născocire. Documentele cele mai autentice arată că regele a spus atunci când a intrat în parlament oriși ce altceva, numai asta nu. Apoi tot ceea ce spusese copilul rege era o lecție pe care o învățase dela Mazarin, și, în cazul acesta, era oare posibil să-i scape o frază ca aceasta: „*l'etat c'est moi!*“, tot atât de îngrijătoare pentru puterea bătrânului ministru, pe cât de amenințătoare pentru puterea Parlamentului? Cu neputință. Statul nu era încă Ludovic al XIV-a, statul era tot Mazarin.

Fraza politică atribuită lui Ludovic al XIV-a: „*Il n'y a plus de Pyrénées*“ e aranjată așa de Voltaire în cartea sa „*Le Siècle de Louis XIV-ea*“. Fraza aceasta n'a fost spusă așa și mai ales n'a fost spusă de

regele soare. Ne-o probează aceasta Daugeau în „Journalul” lui în care notează orice, asculta tot și nu uită nimic, precum și D-na de Genlis. Autorul frazei a fost ambasadorul Spaniei care a spus, atunci când ducele de Anjou ales ca rege al Spaniei, voia să se ducă în statele sale: „Le voyage devient aisé, car présentement les Pyrénées sont jondues”. Cuvânt cu adevărat spaniol și care poartă odată cu culoarea locală întipărirea adevărului. Lui Voltaire îi plăcea glumele istorice și se folosea des de ele spre a produce mai mult efect.

„Après moi le déluge”, e o frază de cinică profecție ce-a fost ades repetată și totdeauna pusă în socoteala lui Ludovic al XV-a. Ei bine, azi se știe de unii cercetători că fraza aceasta era spusă uneori de M-me de Pompadour, care vedea răsărind departe, la orizontul regalității, furtuna revoluționară. De altfel ea întrebuinta pluralul: „Après nous le déluge”.

Aceste patru cuvinte reprezentau așa de bine expresiunea domniei aceasta de azi pe mâine, încât toți se gândeau cu dreptate că numai „le roi bien-aimé” le-ar fi putut spune. Și credința asta a rămas până azi.

Cuvintele abatelui Sieyès, sunt invențiuni forțate pe cari spiritul nuveliştilor și pamfletarilor s'a grăbit să le dea sub forma laconismului. Sieyès n'a pronunțat niciodată vorbele ce i se atribue după 18 Brumar: „Messieurs, nous avons un maître; ce jeune homme fait tout, peut tout et veut tout”. Cuvântul e frumos și demn de a fi fost pronunțat.

Dar Sieyès mărușește el însuși că întrebat fiind de Bonaparte de ce nu rămâne consul împreună cu el, ar fi răspuns: „Il ne s'agit pas de consuls, et je ne veux pas être votre aide de camp”.

Fără comentarii.

I s'au atribuit lui Le Pelletier de Saint-Fargeau¹⁾ aceste vorbe în clipa când cădea sub cuțitul gardianului Pâris: „Je meurs content, je meurs pour la liberté de mon pays”; și e lucru neîndoios, după mărturia celor cari au asistat la agonia sa, că n'a spus nimic.

Trebue să ne ferim de cuvintele atribuite murinzilor. Moartea nu-i guralivă: un suspin, o privire înecată în umbrele nepătrunse, un gest al mâinei îndreptându-se spre inimă; iată tot ceea ce permite ea celor pe cari i-a lovit pe neașteptate. Se știe acum sigur că Desaix la Marengo n'a zis și n'a putut spune nimic, că ultimele vorbe ale lui Lannes la Essling au fost la fel presupuse.

Cuvântul lui Mirabeau către D-l de Deux-Brézé: „Allez dire à votre maître que nous sommes ici par la volonté du peuple, et que nous n'en sortirons que par la force des baïonnettes” a fost privit mult timp ca fiind de o autenticitate absolută. O mică discuțiune ridicată în Camera pairilor la 10 Martie 1833, a avut ca rezultat darea pe față a o mulțime de amănunte cari au modificat scena și mai ales vorbele marelui orator. Rezultatul a fost că s'a constatat că

Mirabeau a zis doar: „Nous sommes assembles par la volonté du peuple, et que nous n'en sortirons que force”. Trebuie dar a ne mulțumi cu o frază de mai mic efect oratoric dar cel puțin adevărată.

S'a atribuit vorba aceasta: „nous dansons sur un volcan” la o mulțime de persoane, poate numai la cea adevărată nu. Afară de aceasta, chiar înțelesul i s'a interpretat greșit. Iată cine-a spus-o și când a spus-o, după scrierea lui Guizot: „Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps” (tom. II, pag. 13): La 31 Mai 1830 ducele de Orleans a dat în cinstea cumnatului său, regele Neapolului, o serbare, la „Palais-Royal”. Asista și regele Carol al X-a cu întreaga familie regală; serbarea fu strălucită și foarte însuflețită: „Monseigneur, zise ducelui de Orleans, D-l de Salvandy trecând pe lângă el, ceci est une fête toute napolitaine; nous dansons sur un volcan”. Vulcanul făcu erupție două luni după aceea, și eși din el domnia lui Ludovic Filip.

Și unele cântece ca și unele vorbe celebre, nu aparțin totdeauna celor cărora li se atribue: așa și „Marsilieza”, cel puțin în ceea ce privește muzica.

Ascultați pe Castil-Blaze, care vă va spune, vă va proba chiar, că Rouget de Lisle a luat melodia gata făcută dintr'un cântec german, cântat prin 1782, la concertele D-nei de Montesson.

Nu trebuie să credem niciodată în vorbele spuse în focul unei lupte; sângele rece lipsește și e necesar să-l ai spre a putea face spirit. Exclamația: *Finis Poloniae!* aruncată, zice-se, de Kosciusko în înfrângerea dela Macieiovice, fu negată de el însuși într'o scrisoare pe care o adresă la 12 Noembrie 1803 lui Ségur care reproducesea vorbele acestea în „Istoria principalelor evenimente din timpul domniei lui Frederic-Wilhelm al II-a”.

Toate chestiunile acestea ar fi interesante de studiat; dar am înșirat destule și trebuie să sfârșim. Mai avem de spus doar câteva cuvinte de faimoasa: „La garde meurt et ne se rend pas”. Se știe că Generalul Cambonne n'a spus fraza asta; se știe clar că a spus altceva... într'un singur cuvânt. De câte ori era rugat prin saloane să o spue așa cum o spusese la Waterloo, ezita până ce cucoanele eșeau afară, apoi o spunea cu cea mai eroică energie. Se spune că odată, rugat meru de o cucoană drăguță să spue faimoasa vorbă, răspunse: „Zău, madame, nu prea știu ce i-am spus ofițerului englez ce-mi striga să mă predau; dar ceia ce știu sigur, e că înțelegea pe semne franțuzeasca, căci mi-a răspuns: *Mănâncă!*”

Cred că cu aceasta e bine să 'nchid nomenclatura greșelilor, minciunilor, presupunerilor și falsificărilor, și că e bine găsit versul acesta ce nu e o minciună:

„Et voilà justement comme on écrit l'histoire!”

Ioan Dragu.

1) Convențional ce a votat moartea lui Ludovic al XVI-a.

COPIII PĂRĂSIȚI!...

Un fenomen patologic care influențează mult asupra mersului criminalității și care din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a devenit foarte frequent, este *părăsirea copiilor*.

Evoluția acestui fenomen patologic, observat pe întreaga scară animală, stă în raport invers cu evocât scoborâm scara animală cu atât acest fenomen ia luția orgaincă a regnului animal. Intr'adevăr, cu caracterul unei reguli generale și cu cât ne ridicăm până la animalele cele mai superioare, manifestarea lui constituie excepții,—mai mult sau mai puțin rare. Totuși, acest raport nu e absolut invariabil.

Dacă vom arunca o privire asupra legăturilor familiare din evul mediu, vom constata că aceste legături erau cu mult mai puternice decât în ziua de astăzi, din cauza caracterului patriarhal care caracteriza acele timpuri.

În veacul al nouăsprezecilea însă și mai cu seamă în a doua lui jumătate, desfășurarea colosală a industrialismului greua luptă pentru existență, au rupt puternicile legături familiare de mai înainte și au făcut să se nască în sânul familiilor *indiferența și de multe ori groaza de a avea copii!*... Muncitorul, fiind nevoit să plece în zori de zi la fabrică, soția sa de asemenea, grija copiilor nu rămâne nimănui, sau cel mult acei copii sunt lăsați în timpul zilei, în paza unor rude, sau a vecinilor, cari nu puteau și nu pot aprinde în sufletul acelor micuți scânteia iubirei paterne. Seara, când părinții acestor desmoșteniți ai soartei, vin dela lucru, zdrobiți de oboseală și necăjiți ca vai de om, abia dacă le adresează un cuvânt-două, pentru ca a doua zi dimineată să plece iar la lucru... Astfel, acești copii trăiesc străini de tată, străini de mamă, pe care nu-i cunosc și nu-i pot cunoaște în destul, mereu fiind numai între străini...

Iar când părinții acestor nenorociți copilași nu mai găsesc de lucru și ajung în mizerie, când nu mai au nici bucățica de pâine ce trebuie să o dea copiilor,

în disperarea lor, își părăsesc micuții în voia soartei, pentru a se duce în alte părți spre a-și putea câștiga existența și a scăpa de mizeria neagră ce-i urmărește.

Consecința unui astfel de traiu este formarea unui contingent considerabil de copii lăsați pe drumuri, de al căror viitor nimeni, sau aproape nimeni nu se îngrijește și din numărul cărora, de cele mai multe ori, se recrutează *criminalii precoci*...

Se înțelege sunt și multe excepții, dar, după o statistică făcută de *Enrico Ferri*, pion al școalei italiene pozitivistice, se dovedește că, *din 5 copii părăsiți, trei mor, unul ajunge ca vai de el și unul devine criminal*...

Suntem îndreptățiți deci, prin realitatea faptelor a spune că, și fenomenul patologic al părăsirii copiilor, ca și criminalitatea, are tendința de a trece din o stare acută în alta cronică.

Acest fenomen are doua fețe una fizica și alta morală.

Despre copiii părăsiți *fisicește* societatea are grijă și-i ia sub ocrotirea sa.

Dar, de copiii moralmente părăsiți, care formează numărul cel mai mare, societatea se îngrijește puțin, foarte puțin, ca să zicem de loc.

În căutarea remedierii acestei plăgi sociale, Anglia a fost cea dintâiu care a luat inițiativa, și rezultatul la care a ajuns este cât se poate de favorabil.

Geneva apoi a imitat exemplul Angliei.

Intr'adevăr, în Anglia s'au înființat școli industriale pentru copiii părăsiți, alte școli pentru micii vagabonzi—predispuși spre crimă—aleși de doctori speciali dintre copiii orfani—și în fine alte școli, în care li se puneau la dispoziție acestor copii părăsiți mijloace de studii mai întinse.

Intr'un an toate aceste institute se ocup cu peste 240.000 copii părăsiți, —ceia ce face un contrast izbitor cu numărul copiilor părăsiți din alte țări în care acest mijloc de prezervare socială împotriva criminalității se practică pe o scară foarte restrânsă.

Numărul acestor institute a fost încă mărit cu altele, înființate din *inițiativă particulară*, dintre care vom cita unul singur înființat în Londra de un distins doctor englez, profesor la un institut de orfani.

Acest medic, după ce-și făcuse lecția de seară, observă că toți copiii se pregăteau să plece și numai unul se ascunsese sub o bancă. Trebuie să spunem că mai toți elevii acestui institut erau plasați în familii. Doctorul întrebă pe micul orfan de ce nu se ducea acasă.

Copilul, atunci, începe a tremura și, plângând, se roagă de doctor ca să-l lase să doarmă acolo, pentru că nu are unde dormi și poliția e gata să-l închidă dacă-l va găsi pe stradă. Mai spuse copilul că, într'o casă pustie dintr'o stradă îndepărtată, dorm în fiecare noapte vre-o 15 copii orfani și fără nici un ajutor....

În urma acestor destăinuiri, doctorul a înființat un institut al său, în care în curând au intrat 8.000 copii anual, *isbutind prin acest mijloc ca în timp de vre-o 10-12 ani să asigure viitorul la peste 100.000 copii*...

Iată deci rezultatele practice dobândite în Anglia.

În parte și Franța și Belgia au obținut asemenea rezultate, prin școalele și institutele înființate de Stat, cât și din inițiativa particulară.

În foarte multe țări copiii părăsiți moralmente nu găsesc asemenea sprijin, din partea societății.

Indiferența societății și mai ales adăpostul închisorilor, este remediul cu care, cele mai adeseori, se vine în ajutorul acestor copii nenorociți.

Se lasă astfel printr'o indiferență condamnată a se desvolta un caracter foarte primejdios al criminalității — *precocitatea* — care se desvolla la *delinvenții nevârștnici, de cari ar trebui să se jerească societatea — căci, într'inșii fermentează germenii crimelor.*

Într'adevăr, în trei sferturi de veac această criminalitate precoce a sporit mult. Franța, de exemplu, a atins o proporție de 4/5 la sută.

Iată câteva cifre oficiale: Minori dela 16 la 21 ani, delinquenți de drept comun: în 1830 erau 6979, în 1840=9,081; în 1850=13.910, în 1860=10572, în 1870=19.548; în 1880=23.319; în 1890=27.309; în 1900=30.435 și în 1905=31.441.

Această progresiune îngrijește mult atât pe savanții criminaliști cât și pe legiuitorul modern, mai cu seamă că sporirea se constată asupra crimelor și asasinatelor.

În această privință în mai toate țările culte din Europa s'au înființat de mult *societăți de patronaj*.

În New-York funcționează niște institute în care se studiază psihologicește caracterele copiilor părăsiți.

În Belgia și în Franța, în afară de societățile de patronaj, se practică și plasarea copiilor orfani în familiile onorabile lipsite de copii, ceea ce face a se împuțina, pe cât posibil numărul copiilor fără sprijin.

Și la noi în țară s'a făcut în această privință un început îmbucurător.

Acum trei ani, în seara de 17 Noemvrie 1907 s'a înființat în București o „*Societate pentru patronajul arestanților din închisori, a condamnaților liberați și a copiilor abandonați moralmente*”.

Activitatea acestei societăți e mare și merită toată lauda. Ea are diferite secțiuni și fiecare secțiune un număr considerabil de membrii care se ocupă toți în acelaș scop. Mai mult, societatea are și filiale înfi-

ințate în câteva orașe din provincie, datorite în mare parte inițiativei mult lăudabile a multor d-ne din înalta societate a diferitelor orașe din țară.

Prin aceasta s'a făcut ceva, însă, nu destul, față cu ceea ce trebuie făcut.

Și îndemnuri nu lipsesc. Astfel d. profesor Meisner, fost inspector școlar, într'un interesant articol publicat în unul din precedentele numere din „*Noua revistă română*”, susține cu căldură ideea de a se proteja copiii abandonați moralmente. Nu de mult, într'o ședință importantă a comisiunii pentru reglementarea prostituției din București, cu ocazia discuției, vorbind de prostituatele minore, D-l I. G. Saita, fostul prefect al Poliției Capitalei, a atins și această importantă chestiune a protejării copiilor abandonați moralmente. Nici d-l Meisner însă, nici membrii consiliului comunal din București, până în prezent cel puțin, n'au propus și mijloace de îndreptare.

Credem că pentru a avea un rezultat bun, la noi, în special, e *absolut necesar*, e chiar imperios cerut, ca, în această privință, pe lângă inițiativa particulară, să intervie și Statul, - care, e dator să ofere sprijinul său puternic, și să facă chiar oarecari sacrificii pentru remediarea acestei plăgi sociale.

Și, când alături de inițiativa particulară, va interveni și Statul și va oferi sprijinul său binevoitor, s'ar ajunge mai lesne la rezultate frumoase, care n'ar întârzia a fi constatate; în special și în primul loc s'ar vedea împuținându-se foarte mult numărul criminalilor precoci.

C. S. Ballan.
Magistral.

Ț. Forșani.

G. S. BECHEANU & I. ILIESCU

STRADA LIPSCANI, 26 — BUCUREȘTI — STRADA LIPSCANI, 26

MAGAZIN de NOUTAȚI și MANUFACTURĂ

Lânuri pentru rochii: Hommesponvon, cheviotte gros-côte etc., și

Postavuri în toate genurile.

MATASARIE

Cachemir soie, charmense, crepe de chine etc.

Tuffetas din fabrica *Bonnet* culori și negre

Atelier special pentru rochi și confecțiuni

PĂNZĂRIE

Jerseuri, Flaucle, Cache Corsels tricotale, Cic-rapi și Baliste.

CORSETE

Dantele torchon și broderii veritabile

Rayon special pentru Lingerie și Trousour

gata și după comandă

PREȚURI FIXE ȘI MODERATE

Ciocolata și Cacao Zamfirescu

Sunt preferate de cunoscători

ALBERT BAER, București Str. Numa-Pompiliu 7.